

บทที่ 3

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล

สืบเนื่องจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 248 จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยกาวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542 ขึ้น โดยมีสาระสำคัญเป็นการกำหนดองค์ประกอบของคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล การคัดเลือกกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ และหลักเกณฑ์วิธีการเสนอปัญหาเข้าสู่การวินิจฉัยของคณะกรรมการ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 199 บัญญัติให้มีคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และศาลอื่น โดยหลักเกณฑ์การเสนอดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ยังคงกำหนดให้มีคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล โดยมาตรา 192 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจระหว่างศาลยุติธรรม ศาลปกครอง หรือศาลทหาร ให้พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดโดยคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นประธาน ประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีกไม่เกินสี่คน ตามที่กฎหมายบัญญัติ เป็นกรรมการ”

3.1 เขตอำนาจศาลยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 194 กำหนดให้ ศาลยุติธรรม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น

ศาลยุติธรรม เป็นศาลที่มีหน้าที่หลักในการพิจารณาคัดสินข้อพิพาทไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา และยังเป็นศาลที่มีอำนาจทั่วไปที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลอื่น มีประธานศาลฎีกาเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด¹

ศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มีสามชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลชั้นอุทธรณ์ และศาลฎีกา เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

3.1.1 ศาลชั้นต้น

ศาลชั้นต้น ได้แก่ ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งดลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาดลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี ศาลจังหวัด ศาลแขวง และศาลยุติธรรมอื่นที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดให้เป็นศาลชั้นต้น เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ศาลล้มละลายกลาง ศาลภาษีอากรกลาง ศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาค 1-9 ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค 1-9 ฯลฯ ซึ่งเป็นศาลชำนาญพิเศษ

ศาลชั้นต้น เป็นศาลซึ่งรับคำฟ้องหรือคำร้องในชั้นเริ่มต้นคดีหลังจากพิจารณาคดีแล้วจึงชี้ขาดตัดสินคดีเป็นศาลแรก ทั้งมีอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาแทนศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาในบางเรื่อง เช่น อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลดังกล่าว ฯลฯ ทั้งนี้ ศาลชั้นต้นมี 2 ประเภท คือ

3.1.1.1 ศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไป อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1.1.1.1 ศาลชั้นต้นทั่วไป สำหรับกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งดลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาดลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงดุสิต และศาลแขวงปทุมวัน ศาลแขวงดอนเมือง โดยจะต้องพิจารณาที่ประเภทของคดีก่อนว่าอยู่ในเขตอำนาจของศาลใด

ศาลแพ่งและศาลอาญา มีเขตตลอดท้องที่กรุงเทพมหานครนอกจากท้องที่ที่อยู่ในเขตของศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งดลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาดลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี

¹ สำนักแผนงานและงบประมาณ. (2560). *เขตอำนาจศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 1 – 10.

และศาลยุติธรรมอื่นตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดไว้ ทั้งนี้เป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 16 วรรคสอง

ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง และศาลแพ่งมีนบุรีมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั้งปวงและคดีอื่นใดที่มีได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น ทั้งนี้เป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 19 วรรคหนึ่ง

ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง และศาลอาญามีนบุรีมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวงที่มีได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น รวมทั้งคดีอื่นใดที่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 19 วรรคสอง

3.1.1.1.2 สำหรับจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยศาลจังหวัด และศาลแขวง

ศาลจังหวัด มีอำนาจทั่วไปที่จะรับฟ้องคดีได้ทุกประเภททั้งคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 18 บัญญัติว่า ภายใต้บังคับ มาตรา 19/1 ศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่มีได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น

ศาลแขวง มีอำนาจในการรับฟ้องคดีอาญาที่เป็นความผิดเล็กน้อย ซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์พิพาทไม่สูง โดยมีราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกิน 300,000 บาท

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 17 บัญญัติว่า ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี และมีอำนาจทำการไต่สวน หรือมีคำสั่งใด ๆ ซึ่งผู้พิพากษาคนเดียวมีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 24 และมาตรา 25 วรรคหนึ่ง

มาตรา 24 บัญญัติว่า ให้ผู้พิพากษาคนหนึ่งมีอำนาจดังต่อไปนี้

- (1) ออกหมายเรียก หมายอาญา หรือหมายสั่งให้ส่งคนมาจากหรือไปยังจังหวัดอื่น
- (2) ออกคำสั่งใด ๆ ซึ่งมีใช้เป็นไปในทางวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดี

มาตรา 25 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า ในศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาคนเดียวเป็นองค์คณะมีอำนาจเกี่ยวแก่คดีซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลนั้น ดังต่อไปนี้

- (1) ไต่สวนและวินิจฉัยชี้ขาดคำร้องหรือคำขอที่ยื่นต่อศาลในคดีทั้งปวง
- (2) ไต่สวนและมีคำสั่งเกี่ยวกับวิธีการเพื่อความปลอดภัย
- (3) ไต่สวนมูลฟ้องและมีคำสั่งในคดีอาญา

(4) พิจารณาพิพาทคดีแพ่ง ซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกินสามแสนบาท ราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินดังกล่าวอาจขยายได้โดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

(5) พิจารณาพิพาทคดีอาญา ซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่จะลงโทษจำคุกเกินหกเดือน หรือปรับเกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างเกินอัตราที่กล่าวแล้วไม่ได้

3.1.1.2 ศาลชำนาญพิเศษ

ศาลชำนาญพิเศษเป็นศาลชั้นต้นที่ใช้วิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีของศาลนั้นๆ ซึ่งแตกต่างจากศาลชั้นต้นทั่วไป โดยผู้พิพากษาศาลชำนาญพิเศษจะเป็นผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ

ศาลชำนาญพิเศษ ได้แก่ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ศาลภาษีอากรกลาง ศาลล้มละลายกลาง และศาลแรงงาน ซึ่งปัจจุบันศาลแรงงานมีศาลแรงงานกลางและศาลแรงงานภาค 1 - ภาค 9 และศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งปัจจุบันมีศาลเยาวชนและครอบครัวกลางและศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดทั่วประเทศ

3.1.1.2.1 ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

ปัจจุบันมีเฉพาะศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางที่เปิดทำการแล้ว โดยศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539

ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคดีอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตร คดีแพ่งเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และคดีพิพาทตามสัญญาถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ คดีอาญาเกี่ยวกับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 271 ถึงมาตรา 275 คดีแพ่งอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 271 ถึงมาตรา 275 คดีแพ่งเกี่ยวกับการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า หรือตราสารการเงินระหว่างประเทศ หรือการให้บริการระหว่างประเทศ การขนส่งระหว่างประเทศ การประกันภัยและนิติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง คดีแพ่งเกี่ยวกับการกักเรือ คดีแพ่งเกี่ยวกับการทุ่มตลาด และการอุดหนุนสินค้าหรือการให้บริการจากต่างประเทศ คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทในการออกแบบวงจรรวม การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ชื่อทางการค้า ชื่อทางภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงแหล่งกำเนิดของสินค้า ความลับทางการค้า

และการคุ้มครองพันธุ์พืช คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาล
ทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ฯลฯ

คดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวไม่อยู่ในอำนาจของศาล
ทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

สำหรับคดีอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตร ที่ผู้กระทำความผิด
เป็นทหาร นั้น มีคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ว่า คดีอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของ
ศาลทหารหรือศาลยุติธรรม คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่า คดีที่ อัยการศาลทหารกรุงเทพ
ยื่นฟ้อง พลทหารณัฐพงษ์ สุขเกษม จำเลย ซึ่งเป็นทหารกองประจำการ สังกัด กองพันทหารราบที่ 3
กรมทหารราบที่ 4 กองพลทหารราบที่ 4 กองทัพบก ว่าได้กระทำความผิดอาญาฐานมิไว้เพื่อจำหน่าย
ซึ่งสินที่มีเครื่องหมายการค้า ปลอมเครื่องหมายการของผู้อื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้วใน
ราชอาณาจักร ขอให้ลงโทษตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 มาตรา 100 มีปัญหา
ต้องวินิจฉัยว่าคดีนี้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหารหรือศาลยุติธรรม เห็นว่า หลักการ
พิจารณาเขตอำนาจของศาลทหารในเวลาปกติที่ยึดหลักเขตอำนาจศาลเหนือตัวบุคคลผู้กระทำความผิด
ซึ่งหากปรากฏว่าจำเลยเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติ
ธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 ในขณะที่กระทำความผิดอาญา จะเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร
ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 นั้น เป็นหลักการพิจารณาเขต
อำนาจศาลทหารในกรณีที่มีการฟ้องว่าจำเลยกระทำความผิดอาญาทั่วไป ที่มีได้มีกฎหมายบัญญัติ
ให้คดีอาญานั้นอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลอื่นใดโดยเฉพาะ เมื่อปรากฏว่า ภายหลังจาก
พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 ใช้บังคับ มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาล
ทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้า
ระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 ซึ่งมีเจตนารมณ์ให้คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ
ซึ่งเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาและคดีแพ่งทั่วไป ได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษา
ซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ โดยมี
บุคคลภายนอกที่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมพิจารณาและพิพากษาคดีด้วย
ตามเหตุผลท้ายพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยมาตรา 7 บัญญัติว่า “ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและ
การค้าระหว่างประเทศมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังต่อไปนี้ (1) คดีอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมาย
การค้า ลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร” อันเป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี
ประเภทหนึ่งประเภทใดไว้โดยเฉพาะ และเป็นบทบัญญัติที่ตัดอำนาจศาลอื่นไม่ให้พิจารณา
พิพากษาคดีอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร เมื่อคดีนี้ โจทก์ยื่นฟ้องจำเลย ซึ่ง
แม้จะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะที่กระทำความผิด แต่เมื่อโจทก์ยื่นฟ้องว่าจำเลย

กระทำความผิดอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้าโดยมีคำขอให้ลงโทษจำเลยฐานมีไว้เพื่อจำหน่าย ซึ่งสินค้าที่มีเครื่องหมายการค้า ปลอมเครื่องหมายการค้าของผู้อื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้วใน ราชอาณาจักรตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 มาตรา 100 ซึ่งพระราชบัญญัติจัดตั้ง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและ การค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 มาตรา 7 บัญญัติให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาล ทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะ ศาลทหารจึงไม่มีอำนาจพิจารณา พิพากษาคดีนี้²

3.1.1.2.2 ศาลภาษีอากร

ศาลภาษีอากร ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณา คดีภาษีอากร พ.ศ. 2528 โดยกำหนดให้มีศาลภาษีอากรกลางขึ้นในกรุงเทพมหานคร และให้ศาล ภาษีอากรกลางมีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี แต่บรรดาคดีที่เกิดขึ้นนอกเขตอำนาจ ของศาลภาษีอากรกลาง จะยื่นฟ้องต่อศาลภาษีอากรกลางก็ได้ ทั้งนี้ ให้อยู่ในดุลพินิจของ ศาลภาษีอากรกลางที่จะไม่ยอมรับพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งที่ยื่นฟ้องเช่นนั้นได้ เว้นแต่คดีนั้น จะได้โอนมาตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้หรือตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความแพ่ง

ศาลภาษีอากรมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งในเรื่องต่อไปนี้

(1) คดีอุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าพนักงานหรือคณะกรรมการตามกฎหมายเกี่ยวกับ ภาษีอากร

(2) คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องของรัฐในหนี้ค่าภาษีอากร

(3) คดีพิพาทเกี่ยวกับการขอคืนค่าภาษีอากร

(4) คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามข้อผูกพันซึ่งได้ทำขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ การจัดเก็บภาษีอากร

(5) คดีที่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลภาษีอากร

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. 2528 มาตรา 3 บัญญัติให้นิยามศัพท์คำว่า “ภาษีอากร” หมายความว่า ภาษี อากร และค่าภาคหลวงทุกชนิด และ หมายรวมรวมถึง

(1) แสตมป์ยาสูบตามกฎหมายว่าด้วยยาสูบ

² คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ที่ 48/2563.

- (2) ค่าธรรมเนียมสำหรับการประทับตราไฟตามกฎหมายว่าด้วยไฟ
- (3) ค่าธรรมเนียมพิเศษสำหรับการนำเข้าตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน
- (4) ค่าธรรมเนียมพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยการส่งออกไปนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า
- (5) ค่าธรรมเนียมการส่งออกตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร
- (6) เงินสงเคราะห์ที่ผู้ส่งออกต้องเสียตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง
- (7) ค่าธรรมเนียมหรือเงินอื่นที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นภาษีอากรตามพระราชบัญญัตินี้

3.1.1.2.3 ศาลล้มละลาย

ศาลล้มละลาย ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ. 2542 โดยกำหนดให้มีศาลล้มละลายกลาง หรือศาลล้มละลายภาค แต่ปัจจุบันมีเฉพาะศาลล้มละลายกลาง ที่เปิดทำการแล้ว

ศาลล้มละลายกลางมีเขตตลอดกรุงเทพมหานคร แต่บรรดาคดีล้มละลายที่เกิดขึ้นนอกเขตของศาลล้มละลายกลางจะยื่นฟ้องต่อศาลล้มละลายกลางก็ได้ ทั้งนี้ ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลล้มละลายกลางที่จะไม่ยอมรับพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งที่ยื่นฟ้องเช่นนั้นได้

ศาลล้มละลายมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีล้มละลายตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 รวมถึงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกันกับคดีดังกล่าวด้วย

แม้พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 161 -175 จะมีบทกำหนดโทษ ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษทางอาญาก็ตาม แต่ในการฟ้องคดีอาญาสำหรับการกระทำอันเป็นกรรมเดียวเป็นความผิดต่อกฎหมายหลายบทและบทใดบทหนึ่งเป็นความผิดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย ให้ศาลล้มละลายรับพิจารณาพิพากษาความผิดบทอื่นไว้ด้วย ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ. 2542 มาตรา 7 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลล้มละลาย โดยเฉพาะ ศาลทหารจึงไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483

3.1.1.2.4 ศาลแรงงาน

ศาลแรงงาน ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 โดยกำหนดให้มีศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาค หรือศาลแรงงานจังหวัด แต่ปัจจุบันมีเฉพาะศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาค ที่เปิดทำการแล้ว

ศาลแรงงานกลาง มีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี

ศาลแรงงานภาค จำนวน 9 ศาล คือ ศาลแรงงานภาค 1 ศาลแรงงานภาค 2 ศาลแรงงานภาค 3 ศาลแรงงานภาค 4 ศาลแรงงานภาค 5 ศาลแรงงานภาค 6 ศาลแรงงานภาค 7 ศาลแรงงานภาค 8 และศาลแรงงานภาค 9 และมีเขตศาล ดังต่อไปนี้

(1) ศาลแรงงานภาค 1 มีเขตศาลในจังหวัดชัยนาท จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดอ่างทอง

(2) ศาลแรงงานภาค 2 มีเขตศาลในจังหวัดจันทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี จังหวัดตราด จังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดสระแก้ว

(3) ศาลแรงงานภาค 3 มีเขตศาลในจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ

(4) ศาลแรงงานภาค 4 มีเขตศาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครพนม จังหวัดบึงกาฬ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดเลย จังหวัดสกลนคร จังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดอุดรธานี

(5) ศาลแรงงานภาค 5 มีเขตศาลในจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดน่าน จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน

(6) ศาลแรงงานภาค 6 มีเขตศาลในจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดอุทัยธานี

(7) ศาลแรงงานภาค 7 มีเขตศาลในจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสุพรรณบุรี

(8) ศาลแรงงานภาค 8 มีเขตศาลในจังหวัดกระบี่ จังหวัดชุมพร จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต จังหวัดระนอง และจังหวัดสุราษฎร์ธานี

(9) ศาลแรงงานภาค 9 มีเขตศาลในจังหวัดตรัง จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดพัทลุง จังหวัดยะลา จังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล

สำหรับอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแรงงานนั้น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 8 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ ศาลแรงงานมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีหรือมีคำสั่งในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามสัญญาจ้างแรงงาน หรือตามข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้าง

(2) คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยการจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคม หรือกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน

(3) กรณีที่จะต้องใช้สิทธิทางศาลตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ หรือกฎหมายว่าด้วยแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์

(4) คดีอุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าพนักงานตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ของคณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ ของคณะกรรมการแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน ตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ ของคณะกรรมการอุทธรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยการประกันสังคม หรือของคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน

(5) คดีอันเกิดแต่มูลละเมิดระหว่างนายจ้างและลูกจ้างสืบเนื่องจากข้อพิพาทแรงงานหรือเกี่ยวกับการทำงานตามสัญญาจ้างแรงงาน ทั้งนี้ ให้รวมถึงมูลละเมิดระหว่างลูกจ้างกับลูกจ้างที่เกิดจากการทำงานในทางการที่จ้างด้วย

(6) ข้อพิพาทแรงงานที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานขอให้ศาลแรงงานชี้ขาดตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ หรือกฎหมายว่าด้วยการจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน

(7) คดีที่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลแรงงาน

3.1.1.2.5 ศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัว จัดตั้งขึ้นครั้งแรกตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 แต่ปัจจุบันพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กำหนดให้มีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด หรือแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัด โดยพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 8 กำหนดให้จัดตั้ง

(1) ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางขึ้นในกรุงเทพมหานคร และให้มีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานคร

(2) ศาลเยาวชนและครอบครัวขึ้นในทุกจังหวัด และให้มีเขตอำนาจตลอดเขตจังหวัดนั้น

ในกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดใดที่มีศาลจังหวัดมากกว่าหนึ่งศาล หากมีความจำเป็นจะเปิดแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัดที่ยังมิได้มีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวนั้นอีกก็ได้

สำหรับอำนาจพิจารณาพิพากษานั้น พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 10 กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดี ดังต่อไปนี้

- (1) คดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด
- (2) คดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้โอนมาตามมาตรา 97 วรรคหนึ่ง
- (3) คดีครอบครัว
- (4) คดีคุ้มครองสวัสดิภาพ
- (5) คดีอื่นที่มีกฎหมายบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและ

ครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 4 กำหนดนิยามไว้ว่า

“เด็ก” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินกว่าอายุที่กำหนดไว้ตามมาตรา 73 แห่งประมวลกฎหมายอาญา แต่ยังไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์

“เยาวชน” หมายความว่า บุคคลอายุเกินสิบห้าปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์

“คดีครอบครัว” หมายความว่า คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับครอบครัว

“คดีคุ้มครองสวัสดิภาพ” หมายความว่า คดีที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กหรือบุคคลในครอบครัว ซึ่งจะต้องบังคับตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็ก กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กหรือบุคคลในครอบครัว

3.1.1.3 ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ

ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 โดยกำหนดให้มีศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ซึ่งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบถูกกำหนดโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 มาตรา 12 ให้เป็นศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ปัจจุบันมีศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค 1 - 9 ที่เปิดทำการ

สำหรับอำนาจในการพิจารณาพิพากษานั้น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 มาตรา 7 กำหนดให้ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ และคดีที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในอำนาจของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ซึ่งมาตรา 3 กำหนดนิยาม “คดีทุจริตและประพฤติมิชอบ” หมายความว่า คดีดังต่อไปนี้ ไม่ว่าจะมิชอบหรือความผิดอื่นที่เกี่ยวข้องกันรวมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ตาม

(1) คดีอาญาที่ฟ้องให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น หรือความผิดอื่นอันเนื่องมาจากการประพฤติมิชอบ

(2) คดีอาญาที่ฟ้องให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลที่กระทำความผิดฐานฟอกเงิน ที่เกี่ยวเนื่องกับความผิดตาม (1) หรือกระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ กฎหมายว่าด้วยการให้เอกชนร่วมลงทุนในกิจการของรัฐ หรือกฎหมายอื่นที่มีวัตถุประสงค์ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตหรือประพฤติมิชอบ

(3) คดีอาญาที่ฟ้องให้ลงโทษบุคคลในความผิดเกี่ยวกับการเรียก รับ ขอมจะรับ หรือให้ ขอให้ รับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใด หรือการใช้กำลังประทุษร้าย ชูเชิญว่าจะใช้กำลัง ประทุษร้าย หรือใช้อิทธิพลเพื่อบุญใจหรือข่มขืนใจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำใดตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่น

(4) คดีอาญาที่ฟ้องขอให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลตามกฎหมายที่กำหนดให้เป็นคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ

(5) คดีอาญาที่ฟ้องขอให้ลงโทษบุคคลที่ร่วมกระทำความผิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลตาม (1) ถึง (4) ไม่ว่าจะในฐานะตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้สมคบ

(6) คดีเกี่ยวกับการจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบ หรือจงใจยื่นบัญชีและเอกสารดังกล่าวด้วยข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

(7) คดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุรั่วรายผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

(8) กรณีที่มีการขอให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใดก่อนยื่นฟ้องหรือยื่นคำร้องขอตาม (1) ถึง (7)

คดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ดังต่อไปนี้ ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ

(1) คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

(2) คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวตามกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว

3.1.2 ศาลชั้นอุทธรณ์

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 3 กำหนดให้ ศาลชั้นอุทธรณ์ ได้แก่ ศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค 1-9 และศาลยุติธรรมอื่นที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดให้เป็นศาลชั้นอุทธรณ์ ได้แก่ ศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ

3.1.2.1 ศาลอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์ มีเขตตลอดท้องที่ที่มีได้อยู่ในเขตศาลอุทธรณ์ภาค ในกรณีที่มีการยื่นอุทธรณ์คดีต่อศาลอุทธรณ์ และคดีนั้นอยู่นอกเขตของศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์อาจใช้ดุลพินิจยอมรับไว้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งโอนคดีนั้นไปยังศาลอุทธรณ์ภาคที่มีเขตอำนาจ ที่ถูกกำหนดไว้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 21

ศาลอุทธรณ์ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น และมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) พิพากษาขึ้นตาม แก้ไข กลับ หรือยกคำพิพากษาของศาลชั้นต้นที่พิพากษาลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ในเมื่อคดีนั้นได้ส่งขึ้นมายังศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(2) วินิจฉัยชี้ขาดคำร้องคำขอที่ยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคตามกฎหมาย

(3) วินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคมีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายอื่น

3.1.2.2 ศาลอุทธรณ์ภาค

ศาลอุทธรณ์ภาค จำนวน 9 ศาล มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น และมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) พิพากษาขึ้นตาม แก้ไข กลับ หรือยกคำพิพากษาของศาลชั้นต้นที่พิพากษาลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ในเมื่อคดีนั้นได้ส่งขึ้นมายังศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(2) วินิจฉัยชี้ขาดคำร้องคำขอที่ยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคตามกฎหมาย

(3) วินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคมีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายอื่น

3.1.2.3 ศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ

ศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ พ.ศ. 2558 โดยกำหนดเป็นศาลชั้นอุทธรณ์ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

ศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์คดี มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นอุทธรณ์คดี (ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลภาษีอากร ศาลแรงงาน ศาลล้มละลาย และศาลเยาวชนและครอบครัว) และให้จัดตั้งแผนกดังต่อไปนี้ขึ้นในศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์คดี

(1) แผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

(2) แผนกคดีภาษีอากร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลภาษีอากร

(3) แผนกคดีแรงงาน มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลแรงงาน

(4) แผนกคดีล้มละลาย มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลล้มละลาย

(5) แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัว

3.1.3 ศาลฎีกา

ศาลฎีกา เป็นศาลสูงสุดในระบบศาลยุติธรรม ซึ่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 23 กำหนดให้ ศาลฎีกามีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้เสนอต่อศาลฎีกาได้โดยตรง และคดีที่อุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคตามที่กฎหมายบัญญัติ เว้นแต่กรณีที่ศาลฎีกาเห็นว่าข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นจะไม่เป็นสาระอันควรแก่การพิจารณา ศาลฎีกามีอำนาจไม่รับคดีไว้พิจารณาพิพากษาได้

3.2 เขตอำนาจศาลทหาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 199 กำหนดให้ ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหาร และคดีอื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

อำนาจศาลทหาร นั้น พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 13 กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาวางบทลงโทษผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะที่กระทำความผิด และมี

อำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 6 แบ่งออกเป็นสามชั้น คือ ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง ศาลทหารสูงสุด

สำหรับในเวลาที่มีการรบหรือการสงคราม หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก จะให้มีศาลอาญาศึกก็ได้ ศาลทหารชั้นต้น ได้แก่ ศาลจังหวัดทหาร ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร

คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร กำหนดไว้โดยพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 14 คือ

- (1) คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่มีได้อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำผิดด้วยกัน
- (2) คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน
- (3) คดีที่ต้องดำเนินในศาลเยาวชนและครอบครัว
- (4) คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

3.2.1 ศาลทหารในเวลาปกติ

อำนาจศาลทหารในการที่จะพิจารณาพิพากษาคดีและมีอำนาจเหนือบุคคลใดนั้น พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

3.2.1.1 คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 13 ศาลทหารมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) อำนาจในการพิจารณาพิพากษาวางบทลงโทษผู้กระทำผิดต่อกฎหมายทหาร หรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีที่ผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารในขณะที่กระทำผิด

(2) อำนาจในการสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร หรือเป็นบุคคลพลเรือนทั่วไป หากได้กระทำเป็นความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 30 ถึง มาตรา 33 ศาลทหารมีอำนาจสั่งลงโทษผู้ละเมิดอำนาจศาลทหารนั้นได้

ศาลทหารยังมีอำนาจเกี่ยวกับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา โดยพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 51 กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิพากษาให้จำเลยคืนทรัพย์ ไร่ราคารทรัพย์ หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายให้แก่รัฐบาล ในกรณีที่ยังเลยกระทำผิด

การกระทำความผิดได้เกิดขึ้นในขณะที่ผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้น หากมีลักษณะที่คาบเกี่ยวระหว่างเวลาที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

และมีได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร เช่น กรณีกระทำผิดออกเช็คในขณะที่เป็นทหาร แต่ธนาคารปฏิเสธ การจ่ายเงินเมื่อพ้นจากการเป็นทหารแล้ว หรือออกเช็คขณะยังไม่ได้เป็นทหาร แต่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน ขณะที่เป็นทหาร หรือในกรณีความผิดต่อเนื่อง เช่น หน่วงหนี้ยกขังผู้อื่นไว้ในขณะที่ตนยังไม่ได้เป็นทหาร จนกระทั่งตนได้เป็นทหารแล้ว ผู้ที่ถูกหน่วงหนี้ยกขังจึงหลุดพ้นจากการหน่วงหนี้ยกขังไปได้ กรณีเหล่านี้เป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารเพราะบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะที่กระทำผิดนั้น หมายถึง บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตั้งแต่ขณะลงมือกระทำผิดจนกระทั่งความผิดสำเร็จ ซึ่งบุคคลที่อยู่ในอำนาจ ศาลทหารขณะกระทำผิดนั้นอาจถูกดำเนินคดีในศาลทหาร ในขณะที่มิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารได้ เช่น กระทำผิดขณะที่ยังเป็นทหารแต่ความผิดมาปรากฏหรือจับกุมภายหลังที่ถูกปลดออกจากราชการไปแล้ว แต่หากกระทำผิดสำเร็จในขณะที่ยังไม่ได้เป็นทหารแต่ความผิดได้ปรากฏหรือจับกุมในขณะที่เป็นทหารถือว่า การกระทำความผิดนั้นไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 15 วรรคแรก จึงต้องดำเนินคดีกับทหารที่กระทำความผิดนั้นในศาลพลเรือน อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาตาม พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 13 ได้บัญญัติโดยใช้ถ้อยคำว่า “วางบทลงโทษผู้กระทำความผิดในทางอาญา” ซึ่งมีความหมายว่า เมื่อศาลทหารพิจารณาแล้ว เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ก็มีอำนาจลงโทษจำเลยเฉพาะคดีอาญาเท่านั้น กล่าวคือลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ซึ่งมีอยู่ 5 สถาน ได้แก่ โทษประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และ ริบทรัพย์สิน โดยศาลทหารไม่มีอำนาจพิพากษาหรือมีคำสั่งบังคับเป็นอย่างอื่น นอกเหนือจากการวางบทลงโทษดังกล่าว เว้นแต่ในเรื่องการรอกการลงโทษจำคุก การพิพากษายกฟ้อง หรือการสั่งจำหน่ายคดี ดังนั้น ศาลทหารจึงไม่มีอำนาจนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญามาใช้บังคับ รวมถึงไม่มีอำนาจในเรื่องที่กฎหมายซึ่งมีบทลงโทษทางอาญาได้ให้อำนาจไว้ เช่น อำนาจในการสั่งจำราชวัลนาจับ อำนาจในการสั่งขับไล่ออกจากพื้นที่ หรืออำนาจในการสั่งให้หรือถอนสิ่งปลูกสร้าง และไม่มีอำนาจสั่งให้จำเลยคืนทรัพย์ ไร่ราคาทรัพย์ หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายแก่ผู้เสียหาย ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 53 เว้นแต่เป็นกรณีที่รัฐบาลได้รับความเสียหาย

3.2.1.2 คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 14 นั้น มี 4 ประเภท คือ

3.2.1.2.1 คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่มิได้อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำผิดด้วยกัน กรณีทหารร่วมกระทำผิดกับพลเรือนหรือในกรณีที่จำเลยเป็นทหารและมีพรรคพวกที่ร่วมกระทำผิดด้วยกันแต่ยังจับตัวไม่ได้ ซึ่งไม่ปรากฏว่าพรรคพวกที่ร่วมกระทำผิดด้วยกันนั้นเป็นทหารหรือพลเรือน จะต้องถือว่าเป็นพลเรือน กรณีนี้มุ่งพิจารณาที่ตัวบุคคลเป็นหลัก

ว่าบุคคลที่กระทำผิดนั้น เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่มีใ้ได้อยู่ในอำนาจของศาลทหาร กระทำผิดด้วยกันหรือไม่ ถ้าหากกระทำผิดด้วยกันแล้ว คดีนั้นย่อมไม่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร³

3.2.1.2.2 คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลพลเรือน คดีที่จะถือว่าเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกันนั้น มีหลายกรณี แต่ยังไม่มีการชี้ชัดถึงความหมายของ “คดีที่เกี่ยวข้อง” ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 24 และมาตรา 25 เช่น นายคำประกอบกิจการรับซื้อของโจร สิบเอกเขียวหลักทรัพย์ของทางราชการ ไปขายให้นายคำเป็นประจำ หรือนายแดงทำหนังสือเดินทางปลอมให้สิบเอกเขียว สิบเอกเขียวนำหนังสือเดินทางปลอมนั้นไปใช้ กรณีตามตัวอย่างหากอาศัย ความหมายของ “คดีเกี่ยวข้องกัน” ตามบทบัญญัติ มาตรา 24 และมาตรา 25 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลักในการพิจารณาแล้วก็จะถือว่าเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารเนื่องจากเกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน โดยคดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่มีใ้ได้อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำความผิดด้วยกัน และคดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลพลเรือนนี้ มักจะเรียกว่า “คดีปะปน” เนื่องจากกฎหมายทหารในยุคแรกได้ใช้ถ้อยคำดังกล่าว จึงใช้ติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในพระธรรมนูญศาลทหารบ ก.ศ. 126 มาตรา 62. และ พระธรรมนูญศาลทหารเรือ ร.ศ. 127 มาตรา 55 ดังนั้นหากกล่าวถึงคดีปะปน จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าหมายถึงคดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร กับบุคคลพลเรือนกระทำผิดด้วยกัน หรือคดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลพลเรือน

3.2.1.2.3 คดีที่ต้องดำเนินในศาลเยาวชนและครอบครัว การกระทำความผิดที่เป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัวตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 10 ที่กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดี ดังต่อไปนี้

- (1) คดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด
- (2) คดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้โอนมาตามมาตรา 97 วรรคหนึ่ง
- (3) คดีครอบครัว
- (4) คดีคุ้มครองสวัสดิภาพ
- (5) คดีอื่นที่มีกฎหมายบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว เช่น คดีตามพระบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546

³ วีระ โชคเหมาะ. (2529). *คำอธิบายกฎหมายทหาร*. กรุงเทพฯ: กิ่งจันทร์การพิมพ์. หน้า 239.

บุคคลที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารที่เข้าหลักเกณฑ์ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีในศาลทหารได้ เพราะอายุยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์นั้น ปัจจุบันคงมีเฉพาะนักเรียนทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 16 (4) เท่านั้น เพราะบุคคลที่จะบรรจุเข้ารับราชการได้จะต้องมีอายุกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์แล้ว ส่วนทหารกองประจำการซึ่งเข้ารับราชการตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ก็จะต้องมีอายุยี่สิบเอ็ดปีบริบูรณ์ จึงไม่อยู่ในข่ายที่จะต้องถูกดำเนินคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว นอกจากนักเรียนทหารแล้วบุคคลที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์อาจมีได้ในกรณีที่เป็นชนชาติศัตรู

3.2.1.2.4 คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คดีที่ศาลทหารเห็นว่า ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ประการ คือ

- (1) ศาลทหารเป็นผู้วินิจฉัย ซึ่งหมายความว่า ได้มีการยื่นฟ้องคดีต่อศาลทหารแล้ว
- (2) ศาลทหารส่งเรื่องไปให้คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลเป็นผู้วินิจฉัย ทั้งกรณีที่มีการยื่นฟ้องต่อศาลทหารแล้ว และกรณีจะยื่นฟ้องต่อศาลทหาร

คดีที่ศาลทหารเห็นว่า เป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้นยังไม่ปรากฏว่าศาลทหารเคยวินิจฉัยไว้ เท่าที่ปรากฏมีแต่วินิจฉัยเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ฟ้องคดี ไม่ได้วินิจฉัยถึงลักษณะของคดี แต่อย่างไรก็ตามมีอยู่กรณีหนึ่งที่น่าจะเข้าหลักเกณฑ์นี้ได้ เนื่องจากไม่เข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ได้แก่กรณี ความผิดที่กระทำคาบเกี่ยวกันระหว่างที่เป็นบุคคลซึ่งไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว กรณีนี้ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้ ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1105/2513, 191/2532 ว่า ทหารกับพวกที่ยังหลบหนีอยู่ร่วมกันกระทำความผิด เมื่อไม่มีหลักฐานใดแสดงให้เห็นชัดว่าพวกที่หลบหนีอยู่นั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คดีจึงอยู่ในอำนาจศาลพลเรือน

คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหารตามที่กล่าวมาข้างต้น ให้ดำเนินคดีในศาลพลเรือน ซึ่งหากเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ศาลทหารต้องจำหน่ายคดีเพื่อให้ไปดำเนินคดีในศาลพลเรือน ดังนั้นหากเป็นกรณีที่ศาลพลเรือนได้สั่งประทับฟ้องไว้แล้ว แม้จะปรากฏตามทางพิจารณาในภายหลังว่าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ศาลพลเรือนก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาต่อไปได้ ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 15 วรรคสอง

แต่ถ้าความปรากฏแก่ศาลพลเรือนตั้งแต่แรกว่าจำเลยหรือผู้ที่ถูกนำมาฝากขังเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ศาลพลเรือนจะรับไว้พิจารณาพิพากษาไม่ได้ เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 34/2508, 59/2520, 522/2522 ซึ่งตามบทบัญญัตินี้ ศาลฎีกาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ถ้าความปรากฏต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาศาลพลเรือนก็ไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป กรณีที่ศาลพลเรือนมีอำนาจที่จะพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปได้นั้นเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ ปรากฏข้อเท็จจริงในชั้นพิจารณาเท่านั้น กล่าวคือ ได้มีการสืบพยานไปบ้างแล้วเห็นว่าเป็นคดีที่อยู่ใน

อำนาจศาลทหาร ส่วนศาลทหารนั้นหากพิจารณาคดีได้แล้วปรากฏตามทางพิจารณาในภายหลังว่าเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารก็ต้องจำหน่ายคดีหรือพิพากษายกฟ้องแล้วแต่กรณี เพื่อที่จะนำคดีนั้นไปฟ้องในศาลพลเรือนต่อไป ซึ่งสาเหตุที่โจทก์สามารถนำคดีที่ศาลทหารยกฟ้องไปฟ้องต่อศาลพลเรือนได้ เนื่องจากศาลทหารมิได้พิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความคิดที่ฟ้องเพียงแต่เป็นการฟ้องผิดศาลเท่านั้น⁴ แต่มีข้อสังเกตโดยศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ว่า “แม้ในขณะที่กระทำความผิด จำเลยเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร แต่เมื่ออัยการทหารเห็นว่าเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารและส่งสำนักงานการสอบสวนให้พนักงานอัยการพิจารณาดำเนินคดี ความเห็นของอัยการทหารที่วินิจฉัยว่าคดีไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารเป็นที่สุด แม้พนักงานอัยการจะมีความเห็นที่แตกต่างก็ไม่อาจส่งสำนักงานการสอบสวนกลับคืนไปยังอัยการทหารอีกได้ และในกรณีเช่นนี้ ศาลพลเรือนจะปฏิเสธไม่ประทับฟ้องคดีดังกล่าว โดยเหตุว่าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารอีกมิได้” ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 50 ดังนั้นแม้ว่าศาลพลเรือนจะเห็นว่าการเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารก็จะไม่รับฟ้องโดยอ้างเหตุดังกล่าวไม่ได้ เนื่องจากหากศาลพลเรือนไม่รับฟ้อง ก็จะทำให้คดีนั้นไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้

3.2.1.3 บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

ศาลทหารเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณา พิพากษาคดีที่มีการกระทำผิดบางประเภทหรือจัดตั้งเพื่อพิจารณาพิพากษามุขพลบางกลุ่ม จึงจำเป็นจะต้องได้รับการพิจารณาโดยศาลทหาร ดังนั้นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในเวลาปกติ จึงอาจเป็นทหารหรือพลเรือนก็ได้ ซึ่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 16 บัญญัติให้บุคคลดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร

3.2.1.3.1 นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ นายทหารชั้นสัญญาบัตร คือ ผู้ที่ได้รับยศทหารตั้งแต่ร้อยตรี เรือตรี เรืออากาศตรีขึ้นไป ซึ่งมีตำแหน่งราชการประจำในกระทรวงกลาโหม และให้รวมตลอดถึงผู้ที่ได้ว่ายศในชั้นนั้นๆ ด้วย เพราะผู้ที่ได้ว่าที่ในยศสัญญาบัตรชั้นใดนั้น เป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมให้รับราชการทหารชั้นสัญญาบัตรและอยู่ในระหว่างนารายชื่อถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งยศนายทหารสัญญาบัตรต่อไป จึงคงคำว่า “ว่าที่” นำหน้ายศนั้นๆ ระยะเวลาหนึ่งในระหว่างที่รอโปรดเกล้าฯ

3.2.1.3.2 นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ คือ นายทหารสัญญาบัตรที่มีได้เป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ ตามข้อบังคับทหารว่าด้วยการ

⁴ วัระ โชคเหมาะ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 244.

แบ่งประเภทนายทหารสัญญาบัตร โดยนายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการนั้น จะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารได้ก็ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขว่าได้กระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับ ตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร

3.2.1.3.3 นายทหารประทวนและพลทหารกองประจำการหรือประจำการ หรือบุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

3.2.1.3.4 นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด นักเรียนทหารตามความหมายนี้ ต้องเป็นนักเรียนทหารที่ได้เรียนในโรงเรียนทหารตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยโรงเรียนทหาร ซึ่งเป็นข้อบังคับที่ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องโรงเรียนทหารไว้ อย่างไรก็ตามอาจมีนักเรียนทหารบางคนซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปี แม้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารก็ตาม หากกระทำผิดอาญาก็ต้องดำเนินคดีที่ศาลเยาวชนและครอบครัวตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 14 (3)

3.2.1.3.5 ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้ เพื่อให้เข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหาร ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ หมายถึงทหารกองเกินที่ได้รับการตรวจเลือกและถูกเข้ากองประจำการ กล่าวคือ เมื่อทหารกองเกินได้รับการตรวจเลือกเข้ากองประจำการแล้ว ทางอำเภอก็จะออกหมายเรียกกำหนดวันเวลาให้ไปอำเภอ เมื่อถึงกำหนดวันนัด ทางอำเภอก็จะนำตัวทหารกองเกินที่มีรายงานตัวส่งต่อไปจังหวัดทหารบก ในส่วนกองทัพเรือจะส่งต่อไปให้ศูนย์ฝึกทหารใหม่ได้รับตัวไว้เพื่อให้เข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหารแล้ว แต่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนกองประจำการก็ต้องถือว่าเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหารตั้งแต่วันที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้ หากกระทำความผิดอาญาใดๆ ระหว่างนั้น ต้องดำเนินคดีในศาลทหาร

3.2.1.3.6 พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหาร หรือกระทำผิดอย่างอื่นเฉพาะในหรือบริเวณ อาคาร ที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน พักแรม เรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร บุคคลพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร ซึ่งจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ได้ก็แต่เฉพาะคดีที่ได้กระทำผิดตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด โดยกฎหมาย ถือประเภทคดีกับพื้นที่ที่กระทำความผิดมาเป็นตัวกำหนด กล่าวคือ พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร จะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารได้ดังนี้คือ ได้กระทำผิดในหน้าที่ราชการทหารโดยไม่จำกัดพื้นที่ว่ากระทำผิด ณ ที่ใด หรือ ได้กระทำผิดทางอาญาใดๆ ก็ตามที่มิได้เกี่ยวข้องกับหน้าที่ราชการทหาร แต่จำกัดพื้นที่ที่กระทำความผิดเฉพาะในอาคารที่ตั้งหน่วยทหาร ที่ตั้งหน่วยทหารที่พักร้อน ที่พักรวม

หรือในบริเวณสถานที่ดังกล่าว ซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ตลอดจนในเรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใดๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร ได้แก่ บุคคลดังต่อไปนี้

(1) ข้าราชการกลาโหมพลเรือน หมายความว่า ข้าราชการที่ได้รับการบรรจุและ แต่งตั้งให้รับราชการใน กระทรวงกลาโหมในตำแหน่งที่มีชื่อตราทหารและไม่มีชั้นยศ เพื่อปฏิบัติ หน้าที่ที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทาง ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2551 มาตรา 4

(2) ลูกจ้างประจำ ได้แก่ บุคคลที่เข้ารับการบรรจุเข้ามาสังกัดในราชการทหาร ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยลูกจ้างประจำ พ.ศ. 2542

(3) ลูกจ้างชั่วคราว ได้แก่ บุคคลที่ได้รับการบรรจุเข้ามาทำงานในราชการของ กระทรวงกลาโหมเป็นการชั่วคราว มีระยะเวลาการจ้างไม่เกินหนึ่งปีงบประมาณ กรณีที่ลูกจ้างเป็น ชาวต่างประเทศที่กองทัพจ้างเข้ามาในลักษณะสัญญาจ้าง แรงงานในฐานะผู้เชี่ยวชาญ มิใช่บุคคล พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เนื่องจากไม่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับบัญชาฝ่าย ทหาร เพียงแต่จะต้องปฏิบัติตามสัญญาจ้างเท่านั้น หากต้องปฏิบัติงานอยู่ในที่ตั้งหน่วยทหารและ ได้ กระทำผิดทางอาญาก็ต้องถูกดำเนินคดีในศาลพลเรือน

(4) อาสาสมัครทหารพราน ถือว่าเป็นบุคคลพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เฉพาะที่ได้รับการบรรจุเข้ามา เช่นเดียวกับการบรรจุลูกจ้างชั่วคราว มีตำแหน่งหน้าที่ในหน่วย ราชการทหารพรานที่ตนสังกัด และต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับบัญชาฝ่ายทหาร

3.2.1.3.7 บุคคลซึ่งต้องขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร โดยชอบด้วยกฎหมาย บุคคลต้องขังที่จะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของ ศาลทหารนั้น พระราชบัญญัติเรือนจำทหาร พุทธศักราช 2479 มาตรา 4 (2) ได้บัญญัติไว้ว่า

“ผู้ต้องขัง” หมายความว่า รวมตลอด ถึง นักโทษ คนต้องขัง และคนฝาก

(ก) นักโทษ หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกจำคุกภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุด

(ข) คนต้องขัง หมายความว่า บุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายขังของศาล

(ค) คนฝาก หมายความว่า บุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ในเรือนจำทหาร

ส่วนบุคคลที่อยู่ในความควบคุมของ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร โดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น พยานที่ถูกออกหมายจับและถูกจับตัวมาโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร โดยกักขังไว้ก่อนเข้าเบิกความ ในศาลทหาร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 111 (2) บุคคลเหล่านี้เมื่อได้ กระทำผิดขณะที่ถูกขังหรือควบคุม ซึ่งการพิจารณาว่าจะเป็นผู้ต้องขังอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษา

คดีของศาลทหารหรือไม่ นั่น จะพิจารณาเฉพาะตัวผู้ควบคุมเป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้ควบคุมต้องเป็นทหาร ส่วนผู้ถูกควบคุมนั้นจะเป็นพลเรือนหรือทหารก็ได้

3.2.1.3.8 เซลขี้กหรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร เซลขี้ก หมายถึง ข้าศึกที่ฝ่ายไทยจับมาได้จากการสู้รบ ไม่ว่าจะ เป็น ทหารหรือพลเรือน ส่วนชนชาติศัตรู หมายถึง คนต่างชาติที่เป็นศัตรูกับฝ่ายไทยหรือฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายไทย เมื่อถูกเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของไทยควบคุมตัวในระหว่างนั้น บุคคลเหล่านี้ถ้ากระทำความผิดอาญา จะต้องถูกดำเนินคดีในศาลทหาร

3.2.2 ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 ได้บัญญัติเกี่ยวกับศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ไว้ในมาตรา 36 โดยบัญญัติว่า “ในเวลาไม่ปกติ คือ ในเวลาที่มีการรบหรือสถานะสงครามหรือได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก ศาลทหารซึ่งมีอยู่แล้วในเวลาปกติคงพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ตามอำนาจ แต่ถ้าผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้ประกาศหรือผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้สั่งตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใดๆ อีกก็ให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาคดีอาญาตามประกาศหรือคำสั่งนั้นได้ด้วย เมื่อหมดสภาพของการรบหรือสถานะสงครามหรือเลิกใช้กฎอัยการศึกแล้ว ศาลทหารยังคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ค้างอยู่ในศาลหรือที่ยังมิได้ฟ้อง แต่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการ หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มีอำนาจสั่งโอนคดีหรือส่งผู้ต้องหาไปดำเนินคดียังศาลทหารแห่งอื่นได้ และให้ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีเช่นนี้ มีอำนาจและหน้าที่ดังศาลทหารในเวลาไม่ปกติ”

ศาลทหารในเวลาไม่ปกติมิใช่เป็นศาลทหารที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ โดยที่การพิจารณาพิพากษาคดียังคงใช้ศาลทหารชั้นต้นที่อยู่ตามปกติ เพียงแต่กระบวนการพิจารณากระทำในนามของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ซึ่งคดีของศาลทหารในเวลาไม่ปกติคือ คดีที่มีการกระทำความผิดในเวลาที่มีการรบหรือสถานะสงคราม หรือได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก โดยนำเอาบทบัญญัติที่เกี่ยวกับศาลทหารในเวลาปกติมาใช้บังคับในศาลทหารในเวลาไม่ปกติด้วยโดยอนุโลม ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 38 อำนาจของศาลทหารในเวลาไม่ปกตินั้น โดยหลักมีอำนาจเช่นเดียวกับศาลทหารในเวลาปกติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจประกาศกฎอัยการศึกหรือผู้บัญชาการทหารสูงสุดสั่งให้ศาลทหารในเวลาไม่ปกตินั้น มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใดเพิ่มเติม ศาลก็จะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาตามคำสั่งนั้นได้

เหตุผลที่มีการจัดตั้งศาลทหารในเวลาไม่ปกติ⁵ เช่นเดียวกับการประกาศใช้กฎอัยการศึก กล่าวคือ เพื่อให้สอดคล้องกับการประกาศใช้กฎอัยการศึกที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจมากกว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนซึ่งรวมทั้งอำนาจศาลทหารด้วย อีกทั้งอาจมีคดีอุกฉกรรจ์ที่ต้องการป้องกัน และปราบปรามเพื่อให้สถานการณ์สงบเรียบร้อยโดยเร็ว จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดให้ศาลทหารนั้นเป็นศาลทหาร ในเวลาไม่ปกติเพราะพิจารณาคดีได้รวดเร็วเด็ดขาดกว่า เนื่องจากไม่มีการอุทธรณ์ฎีกา

3.2.3 ศาลอาญาศึก

อำนาจศาลอาญาศึก นอกจากศาลทหารในเวลาปกติและศาลทหารในเวลาไม่ปกติแล้ว ยังมีศาลทหารอีกประเภทหนึ่ง คือ ศาลอาญาศึก ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 39 วรรคแรก บัญญัติว่า “เมื่อหน่วยทหารหรือเรือรบอยู่ในยุทธบริเวณจะตั้งศาลอาญาศึกก็ได้”

ศาลอาญาศึก จะมีการจัดตั้งขึ้นได้ก็ต่อเมื่อหน่วยทหารหรือเรือรบอยู่ในยุทธบริเวณ ศาลประเภทนี้จะไม่ประจำอยู่เหมือนศาลทหารในเวลาปกติ ซึ่งทำหน้าที่ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ

ศาลอาญาศึก เป็นศาลที่ตั้งอยู่กับหน่วยทหารหรือเรือรบในเขตยุทธบริเวณ แล้วแต่หน่วยทหารหรือเรือรบจะไปอยู่ในยุทธบริเวณใด จะเป็นในราชอาณาจักรหรือนอกราชอาณาจักรก็ได้ ศาลอาญาศึกที่ตั้งขึ้นแล้วเมื่อหมดภาวะการรบ หรือสถานะสงครามหรือเลิกใช้กฎอัยการศึก ศาลอาญาศึกก็ยังคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ค้างอยู่ในศาลได้ แต่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลอาญาศึกหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีอำนาจสั่งโอนคดีให้ศาลทหารแห่งอื่นพิจารณาพิพากษาได้ ตาม พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 38 ส่วนคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาคดีของศาลอาญาศึกแต่ยังไม่ได้ฟ้อง ให้นำไปฟ้องยังศาลทหารแห่งอื่นและให้ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีเช่นนี้มีอำนาจและหน้าที่ตั้งศาลอาญาศึก ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 38.

เหตุที่ต้องมีศาลอาญาศึก ก็เพื่อสนับสนุนการรบให้เกิดผลดียิ่งขึ้น แต่การจัดให้มีศาลอาญาศึกนั้น จะมีหรือไม่ก็ได้

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 42 บัญญัติว่า “ศาลอาญาศึกมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวงซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตอำนาจได้ทุกทกกฎหมายและไม่จำกัดตัวบุคคล” โดยปกติศาลอาญาศึกมีเขตอำนาจเฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของหน่วยทหารนั้นๆ เนื่องจากหน่วยทหารที่อยู่ในยุทธบริเวณย่อมมีอำนาจและหน้าที่ครอบคลุมพื้นที่ในยุทธบริเวณนั้น หรือภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยทหารนั้นๆ ซึ่งผู้บังคับบัญชาของหน่วยทหารนั้นๆ จะได้

⁵ วีระ โชคเหมาะ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 289.

ประกาศกำหนดขึ้น ทั้งนี้แล้วแต่ความจำเป็นในการยุทธของหน่วยทหารนั้นๆ ศาลอาญาศึกมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเหนือบุคคลทุกคนไม่จำกัดว่าเป็นทหารหรือพลเรือนซึ่งกระทำผิดอาญา โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาได้ทุกบทกฎหมายที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่ หรือในเขตอำนาจของศาลอาญาศึก จึงไม่ต้องคำนึงถึงบุคคลผู้กระทำผิดว่าจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือไม่ หรือสังกัดกรมทหารใด ทั้งนี้ไม่จำกัดสัญชาติของผู้กระทำผิด เว้นแต่ศาลอาญาศึกในต่างประเทศ อันอาจมีข้อตกลงกันให้ศาลอาญาศึกมีอำนาจเหนือบุคคลบางประเภทก็ได้และข้อตกลงดังกล่าวไม่ขัดกับมาตรา 42 นี้ นอกจากนี้ศาลอาญาศึกจะต้องปฏิบัติตามที่ได้กฎหมายที่บัญญัติไว้โดยตรงแล้ว บทบัญญัติใดๆ ที่มีผลใช้บังคับกับศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ก็ให้นำมาใช้บังคับกับศาลอาญาศึก โดยอนุโลมด้วย ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 44

3.3 การวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 248 ได้จัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลต่างระบบขึ้นเรียกว่า คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542 ขึ้นใช้บังคับ โดยวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเสนอปัญหาการโต้แย้งเขตอำนาจศาลโดยจำเลยหรือผู้ถูกฟ้องคดี หรือกรณีที่ศาลเห็นเองว่า คดีไม่อยู่ในเขตอำนาจของตน และศาลทั้งสองระบบมีความเห็นเกี่ยวกับอำนาจศาลในคดีนั้นแตกต่างกัน รวมถึงได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการยื่นคำร้องและการวินิจฉัยเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถึงที่สุดของศาลต่างระบบขัดแย้งกันในคดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นเรื่องเดียวกัน จนเป็นเหตุให้คู่ความไม่ได้รับการเยียวยาหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่อาจคาบเกี่ยวกันในระบบศาลคู่⁶

ปัจจุบันในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจระหว่างศาลยุติธรรม ศาลปกครอง หรือศาลทหาร ให้พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดโดยคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นประธาน ประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีกไม่เกินสี่คนตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นกรรมการ ซึ่งได้มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 192

⁶ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล. (2560). *คู่มือประชาชน หลักเกณฑ์การพิจารณาเขตอำนาจศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. หน้า 2.

3.3.1 การวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร หรือศาลอื่น

คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ประกอบด้วยประธานศาลฎีกา เป็นประธานกรรมการ ประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร และผู้ทรงคุณวุฒิอื่น อีกสี่คนเป็นกรรมการ

3.3.1.1 หลักเกณฑ์และวิธีการชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจระหว่างศาล

หลักเกณฑ์และวิธีการชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจระหว่างศาลได้มีการกำหนดไว้โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542 มาตรา 10⁷ กล่าวคือในกรณีที่มีการฟ้องคดีต่อศาลใด ถ้าคู่ความฝ่ายที่ถูกฟ้องเห็นว่าคดีดังกล่าวอยู่ในเขตอำนาจของอีกศาลหนึ่ง ให้ยื่นคำร้องต่อศาลที่รับฟ้องก่อนวันสืบพยานสำหรับศาลยุติธรรมหรือศาลทหาร หรือก่อนวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกสำหรับศาลปกครองหรือศาลอื่น หรือกรณีที่ศาลเห็นเอง ในกรณีนี้ให้ศาลที่รับฟ้องรอการพิจารณาไว้ชั่วคราว และให้จัดทำความเห็นส่งไปให้ศาลที่คู่ความร้องว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจโดยเร็ว ในกรณีเช่นว่านี้ให้ศาลที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

⁷ พระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542 มาตรา 10 ในกรณีที่มีการฟ้องคดีต่อศาลใด ถ้าคู่ความฝ่ายที่ถูกฟ้องเห็นว่าคดีดังกล่าวอยู่ในเขตอำนาจของอีกศาลหนึ่ง ให้ยื่นคำร้องต่อศาลที่รับฟ้องก่อนวันสืบพยานสำหรับศาลยุติธรรมหรือศาลทหาร หรือก่อนวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกสำหรับศาลปกครองหรือศาลอื่น ในกรณีนี้ให้ศาลที่รับฟ้องรอการพิจารณาไว้ชั่วคราว และให้จัดทำความเห็นส่งไปให้ศาลที่คู่ความร้องว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจโดยเร็ว ในกรณีเช่นว่านี้ให้ศาลที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(1) ถ้าศาลที่ส่งความเห็นมีความเห็นว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลตน และศาลที่รับความเห็นมีความเห็นพ้องกับศาลดังกล่าว ให้แจ้งความเห็นไปยังศาลที่ส่งความเห็นเพื่อมีคำสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในศาลเดิมนั้นต่อไป

(2) ถ้าศาลที่ส่งความเห็นมีความเห็นว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจของอีกศาลหนึ่ง ที่คู่ความอ้าง และศาลที่รับความเห็นมีความเห็นพ้องกับศาลดังกล่าว ให้แจ้งความเห็นไปยังศาลที่ส่งความเห็นเพื่อมีคำสั่งให้โอนคดีไปยังศาลนั้น หรือสั่งจำหน่ายคดีเพื่อให้คู่ความไปฟ้องศาลที่มีเขตอำนาจ ทั้งนี้ ตามที่ศาลเห็นสมควร โดยคำนึงถึงประโยชน์แห่งความยุติธรรม

(3) ถ้าศาลที่ส่งความเห็นและศาลที่รับความเห็นมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องเขตอำนาจศาลในคดีนั้น ให้ศาลที่ส่งความเห็นส่งเรื่องไปให้คณะกรรมการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดให้เสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับเรื่อง แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นให้คณะกรรมการลงมติให้ขยายเวลาออกไปได้ไม่เกินสามสิบวัน โดยให้บันทึกเหตุผลแห่งความจำเป็นนั้นไว้ด้วย

คำสั่งของศาลตามวรรคหนึ่ง(1)และ(2)และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลตามวรรคหนึ่ง(3) ให้เป็นที่สุด และมีให้ศาลที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปของศาลตามวรรคหนึ่งยกเรื่องเขตอำนาจศาลขึ้นพิจารณาอีก ความในมาตรานี้ให้ใช้บังคับกับกรณีที่ศาลเห็นเอง ก่อนมีคำพิพากษาคด้วยโดยอนุโลม

3.3.1.1.1 ถ้าศาลที่ส่งความเห็นมีความเห็นว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลตน และศาลที่รับความเห็นมีความเห็นพ้องกับศาลดังกล่าว ให้แจ้งความเห็นไปยังศาลที่ส่งความเห็น เพื่อมีคำสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในศาลเดิมนั้นต่อไป คำสั่งของศาลให้เป็นที่สุด และมีให้ศาลที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปยกเรื่องเขตอำนาจศาลขึ้นพิจารณาอีก

3.3.1.1.2 ถ้าศาลที่ส่งความเห็นมีความเห็นว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจของอีกศาลหนึ่งที่คู่ความอ้าง และศาลที่รับความเห็นมีความเห็นพ้องกับศาลดังกล่าว ให้แจ้งความเห็นไปยังศาลที่ส่งความเห็นเพื่อมีคำสั่งให้โอนคดีไปยังศาลนั้น หรือสั่งจำหน่ายคดีเพื่อให้คู่ความไปฟ้องศาลที่มีเขตอำนาจ ทั้งนี้ ตามที่ศาลเห็นสมควรโดยคำนึงถึงประโยชน์แห่งความยุติธรรม คำสั่งของศาลให้เป็นที่สุด และมีให้ศาลที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปยกเรื่องเขตอำนาจศาลขึ้นพิจารณาอีก

3.3.1.1.3 ถ้าศาลที่ส่งความเห็นและศาลที่รับความเห็นมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องเขตอำนาจศาลในคดีนั้น ให้ศาลที่ส่งความเห็นส่งเรื่องไปให้คณะกรรมการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดให้เสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับเรื่อง แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นให้คณะกรรมการลงมติให้ขยายเวลาออกไปได้ไม่เกินสามสิบวัน โดยให้บันทึกเหตุแห่งความจำเป็นนั้นไว้ด้วย คำวินิจฉัยของคณะกรรมการที่เกี่ยวกับเขตอำนาจศาลให้เป็นที่สุด และมีให้ศาลที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปยกเรื่องเขตอำนาจศาลขึ้นพิจารณาอีก

3.3.2 การขอให้คณะกรรมการฯ วินิจฉัยกรณีคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถึงที่สุดคดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นเรื่องเดียวกัน

พระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542 มาตรา 14 บัญญัติว่า “ถ้ามีคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถึงที่สุดระหว่างศาลขัดแย้งกันในคดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นเรื่องเดียวกัน จนเป็นเหตุให้คู่ความไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือมีความขัดแย้งในเรื่องฐานะหรือความสามารถของบุคคล คู่ความ หรือบุคคลซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากคำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวอาจยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการเพื่อขอให้วินิจฉัยเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลดังกล่าวได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งที่ออกภายหลังถึงที่สุด

ให้คณะกรรมการพิจารณาคำร้องตามวรรคหนึ่ง โดยคำนึงถึงประโยชน์แห่งความยุติธรรม และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล แล้วให้กำหนดแนวทางการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลดังกล่าว คำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่สุด

ให้นำกำหนดเวลาตามมาตรา 10 วรรคหนึ่ง (3) มาใช้บังคับกับกรณีนี้โดยอนุโลม”

ในกรณีที่มีการฟ้องคดีที่มีข้อเท็จจริงเดียวกันต่อศาลต่างระบบกัน⁸ เช่น ฟ้องทั้งศาลยุติธรรมและศาลปกครองต่อมาทั้งสองศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถึงที่สุดขัดแย้งกันจนเป็นเหตุให้คู่ความไม่อาจปฏิบัติตามคำพิพากษาได้ หรือไม่ได้รับการเยียวยา หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม บุคคลดังต่อไปนี้ อาจยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการฯ ภายใน 60 วัน นับแต่วันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งที่ออกภายหลังถึงที่สุด เพื่อขอให้วินิจฉัยเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถึงที่สุดดังกล่าวได้

1) คู่ความ

2) บุคคลซึ่งได้รับผลกระทบ โดยตรงจากคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลดังกล่าว

อนึ่ง คำร้องต้องเข้าเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

1) คำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวต้องเป็นคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถึงที่สุดของศาลต่างระบบกันทั้งสองฉบับ

2) คำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวต้องเป็นคดีที่ข้อเท็จจริงเป็นเรื่องเดียวกัน

3) คำพิพากษาหรือคำสั่งที่ขัดแย้งกันดังกล่าวต้องเป็นเหตุให้คู่ความ ไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหาย หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือมีความขัดแย้งในเรื่องฐานะหรือความสามารถของบุคคล

3.4 การฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหาย ในศาลยุติธรรม

3.4.1 องค์ประกอบของผู้เสียหาย

ผู้เสียหาย⁹ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) มีถ้อยคำในตัวบทบัญญัติว่า

“ผู้เสียหาย” หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6

องค์ประกอบของผู้เสียหาย

ข้อหนึ่ง ต้องมีการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งทางอาญาเกิดขึ้น

ข้อสอง บุคคลนั้นเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดนั้น (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย)

ข้อสาม บุคคลนั้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย)

⁸ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 6. หน้า 42-43.

⁹ วรรณพล ใหญ่สว่าง. (2557). *คำอธิบายวิภาษนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 37 – 38.

ในเรื่อง “ผู้เสียหาย” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) นั้น สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภทได้แก่ บุคคลที่ได้รับความเสียหายโดยแท้จริง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) กับบุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4, 5 และ 6

3.4.2 บุคคลที่ได้รับความเสียหายโดยแท้จริง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4)

สำหรับการจะวินิจฉัยว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายโดยแท้จริงหรือไม่ ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของผู้เสียหายทั้ง 3 ข้อ ข้างต้น เป็นเกณฑ์สำคัญ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ข้อหนึ่ง ต้องมีการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งทางอาญาเกิดขึ้น

สำหรับองค์ประกอบข้อนี้ หลัก คือ ต้องมีการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง ทางอาญาเกิดขึ้น เพราะว่าถ้าหากไม่มีความผิดทางอาญาเกิดขึ้นก็จะไม่มีผู้เสียหายเกิดขึ้นได้

ตัวอย่างเช่น ต้นพลูเป็นต้นไม้ยืนต้นจึงเป็นส่วนควบของที่ดิน ที่ดินแปลงที่โจทก์ปลูกต้นพลูนี้ขณะเกิดเหตุการณ์ผิดกฏเป็นของจำเลยที่ 4 แล้ว เมื่อกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของจำเลยที่ 4 โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ต้นพลูก็ตกเป็นของจำเลยที่ 4 ฉะนั้น หากจะรับฟังดังพยานโจทก์ว่า จำเลยที่ 4 และจำเลยที่ 1, 2, 3 สับฟันขุดถอนต้นพลูรายพิพาทไปก็ย่อมไม่มีผิดฐานทำให้เสียหาย เพราะจำเลยที่ 4 เป็นเจ้าของต้นพลู โจทก์แม้จะเป็นผู้ปลูกต้นพลู แต่ต้นพลูได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลยที่ 4 เจ้าของที่ดินซึ่งปลูกต้นพลูเสียแล้ว การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 358 ดัง โจทก์ฟ้อง โจทก์จึงไม่ใช่ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) จึงไม่มีอำนาจจะมาฟ้องจำเลยทั้ง 4 ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1355/2508)

ข้อสอง บุคคลนั้นเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดนั้น (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย)

องค์ประกอบข้อนี้ เรียกว่า การเป็นผู้เสียหายในข้อเท็จจริงนั่นเอง หมายความว่า ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น บุคคลนั้นต้องได้รับความเสียหายด้วย หากไม่ได้รับความเสียหายก็ย่อมไม่เป็นผู้เสียหาย ข้อสำคัญ คือ ความเสียหายที่ว่านี้ โดยหลักต้องเกิดจากการกระทำผิดทางอาญา ซึ่งหมายถึง การเสียหายต่างๆ ที่กฎหมายให้ไว้¹⁰ อย่างไรก็ตาม อาจจะเป็นความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับในทางแพ่งก็ได้ แต่ต้องเป็นความเสียหายอันเกิดขึ้นจากการกระทำผิดทางอาญาของผู้กระทำความผิด

¹⁰ ชาตรี ศรีนวนนิต. (2508). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เรื่อง ผู้เสียหาย. กรุงเทพฯ: กองบัญชาการศึกษา กรมตำรวจ. หน้า 191.

ตัวอย่างเช่น นายคำเห็นนายแดงถูกนายขาวใช้มีดแทงได้รับบาดเจ็บจะเห็นว่า นายคำมิใช่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากความผิดฐานทำร้ายร่างกายตาม ป.อ.มาตรา 295 ที่มีนายขาวเป็นผู้ลงมือต่อนายแดงเลย ถือว่ามีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้นตามองค์ประกอบข้อแรกแล้ว เพียงแต่นายคำไม่เป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย นั่นเอง

ข้อสาม บุคคลนั้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด (ต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย)

องค์ประกอบข้อนี้ หมายความว่า ในแง่มุมและผลในกฎหมายแล้ว บุคคลนั้นต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด นั่นเอง เช่น การสมรู้ใจวิวาท (คำพิพากษาฎีกาที่ 7109/2555) เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น นายคำทำทนายให้นายแดงมาชกต่อยกับตนจนกระทั่งนายคำกับนายแดงลงมือชกต่อยกันจริงจึงปรากฏว่านายคำถูกนายแดงชกคิ้วแตก เมื่อพิจารณาเป็นขั้นตอน จะเห็นได้ว่า

(1) การกระทำของนายแดงเป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายตาม ป.อ.มาตรา 295 เข้าองค์ประกอบข้อแรก คือ มีความผิดอาญาเกิดขึ้นแล้ว

(2) นายคำคิ้วแตก เข้าองค์ประกอบข้อสอง คือ มีบุคคลได้รับความเสียหายจากความผิดอาญาฐานทำร้ายร่างกายตาม ป.อ.มาตรา 295

(3) แต่เนื่องจากนายคำได้ทำทนายให้นายแดงมาชกต่อยกับตน การทำทนายของนายคำดังกล่าว ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการกระทำความผิดทางอาญาของนายแดงนั่นเอง จึงถือไม่ได้ว่านายคำเป็นผู้เสียหายเพราะไม่เข้าองค์ประกอบข้อสามที่ว่า บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากความผิดทางอาญาที่เกิดขึ้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญา

เมื่อเป็นการสมรู้ใจวิวาทกันแล้ว นายคำจะอ้างว่าเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายไม่ได้ นายคำจึงไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยที่จะมีสิทธิเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ และไม่มีอำนาจยื่นคำร้องขอบังคับให้นายแดงชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตาม ป.วิ.อ.มาตรา 44/1 (เทียบคำพิพากษาฎีกาที่ 18586/2555)

3.4.3 บุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4, 5 และ 6

บุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตาม ป.วิ.อ.มาตรา 4, มาตรา 5, มาตรา 6¹¹ นี้ แม้ว่าจะ เป็นบุคคลที่มีชื่อผู้เสียหายที่แท้จริงก็ตาม แต่ต้องเข้าใจว่าตาม ป.วิ.อ.มาตรา 2 (4) ก็ให้รวมอยู่ใน ความหมายของคำว่า "ผู้เสียหาย" ด้วยเช่นเดียวกัน

สำหรับหลักและแนวคำพิพากษาฎีกาในเรื่องบุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตาม ป. วิ.อ.มาตรา 4, 5 และ 6 ที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

¹¹ อรรถพล ใหญ่สว่าง. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 9. หน้า 47 – 52.

3.4.3.1 กรณีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 4 กล่าวคือ เป็นกรณีเมื่อผู้เสียหายเป็นหญิงมีสามี หญิงนั้น มีสิทธิฟ้องคดีเองได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามีก่อนตาม ป.วิ.อ.มาตรา 4 วรรคหนึ่ง แต่หากสามีฟ้องคดีอาญาแทนภริยาต้องได้รับอนุญาตโดยชัดแจ้งจากภริยาตาม ป.วิ.อ.มาตรา 4 วรรคสอง หลักของ ป.วิ.อ.มาตรา 4 วรรคสอง เนื่องจากตามแนวคำพิพากษาฎีกาการร้องทุกข์นั้นสามารถมอบอำนาจได้แล้ว การฟ้องคดีสามารถมอบอำนาจได้แล้ว ดังนั้น ป.วิ.อ.มาตรา 4 วรรคสอง จึงไม่ค่อยถูกนำมาบังคับใช้ในปัจจุบัน

3.4.3.2 กรณีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5(1) กล่าวคือ เป็นกรณีที่ผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถ กรณีเช่นนี้ ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลจะเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนผู้เสียหายดังกล่าว

ข้อสังเกต หากผู้เยาว์ตาย จะไม่นำ ป.วิ.อ.มาตรา 5(1) มาปรับใช้ (ประเด็นเรื่องผู้แทนโดยชอบธรรม)

ตัวอย่างเช่น ผู้เยาว์จะฟ้องคดีอาญาหรือเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการโดยได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ได้ เนื่องจากผู้แทนโดยชอบธรรมต้องฟ้องคดีอาญาแทนผู้เยาว์ ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5(1) (คำพิพากษาฎีกาที่ 563/2545, คำพิพากษาฎีกาที่ 631/2538) หากฝ่าฝืนศาลต้องสั่งแก้ไขข้อบกพร่องตาม ป.วิ.พ. มาตรา 56 วรรคสี่ ประกอบ ป.วิ.อ.มาตรา 6 และมาตรา 15 (คำพิพากษาฎีกาที่ 6475/2537) แต่ถ้าระหว่างพิจารณาคดีของศาลผู้เยาว์มีอายุเกิน 20 ปี พ้นจากภาวะผู้เยาว์ก็ไม่มีผลเป็นเหตุที่ศาลจะต้องมีคำสั่งแก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องความสามารถอีก (คำพิพากษาฎีกาที่ 7238/2549)

ผู้แทนโดยชอบธรรมตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5(1) กรณีบิดาต้องชอบด้วยกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 6306/2545, คำพิพากษาฎีกาที่ 2882/2527)

3.4.3.3 กรณีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5(2) กล่าวคือ เป็นกรณีผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้ กรณีเช่นนี้ ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา จะเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนผู้เสียหายดังกล่าว

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 5 (2) บุพการีถือตามความเป็นจริง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1384/2516 ประชุมใหญ่) ผู้สืบสันดานถือตามความเป็นจริง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2664/2527), สามีภริยาต้องชอบด้วยกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 1056/2503), แต่ไม่รวมพี่เขย (คำพิพากษาฎีกาที่ 890/2495) และไม่รวมถึงผู้รับบุตรบุญธรรม (คำพิพากษาฎีกาที่ 956/2509)

บุคคลตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5(2) จัดการแทนกันได้เฉพาะกรณีผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจะจัดการเองได้เท่านั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 5126/2549, คำพิพากษาฎีกาที่ 3063/2552), โดยการตายหรือบาดเจ็บดังกล่าวอาจเป็นผลจากการกระทำโดยเจตนาหรือประมาทก็

ได้, แต่ไม่รวมถึงกรณีฆ่าตัวตาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 8357/2550) และบาดแผลต้องเกิดจากการที่ถูก จำเลยทำร้ายเท่านั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 26/2553) อีกทั้งต้องยืนยันด้วยว่าผู้เสียหายตายแล้ว หรือ จัดการเองไม่ได้จริงๆ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1734-1735/2532), หากความผิดได้เกิดขึ้นภายหลังการตาย ของผู้ตายชนนี้ย่อมไม่ใช่กรณีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5(2) (คำพิพากษาฎีกาที่ 2236-2237/2550)

หากผู้ตายหรือผู้บาดเจ็บไม่เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยเสียแล้วก็ย่อมไม่มีบุคคลผู้มีอำนาจ จัดการแทนผู้เสียหายตามป.วิ.อ.มาตรา 5(2) ได้ เช่น ผู้ตายขับรถด้วยความประมาท (คำพิพากษาฎีกา ที่ 537/2554 และคำพิพากษาฎีกาที่ 7128/2547), หมึงยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก (คำพิพากษาฎีกา ที่ 954/2502) เป็นต้น

3.4.3.4 กรณีตามป.วิ.อ.มาตรา 5 (3) กล่าวคือ เป็นกรณีที่เมื่อผู้เสียหายนั้นเป็นนิติบุคคล กรณีเช่นนี้ ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ จะเข้ามาดำเนินคดีอาญาแทนในเฉพาะความผิดซึ่งกระทำลง แก่นิติบุคคลนั้น

ตัวอย่างเช่น อ. ได้รับเลือกตั้งเข้าเป็นคณะกรรมการของโจทก์ร่วม โดยเป็นเลขานุการ เมื่อ อ. นำผลการตรวจสอบเข้าที่ประชุม โจทก์ร่วมมีมติมอบอำนาจให้ อ. เป็นผู้ดำเนินการร้องทุกข์ ดำเนินคดีแก่จำเลยจนกว่าคดีจะถึงที่สุด อ. ไปร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนให้ดำเนินคดีแก่จำเลย และให้รายละเอียดต่อพนักงานสอบสวนตามข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบมา ดังนี้ อ. ย่อมมีอำนาจ ดำเนินการร้องทุกข์แทนโจทก์ร่วมแล้วตั้งแต่วันที่ที่ประชุมโจทก์ร่วมมีมติให้ อ. เป็นผู้ดำเนินการ การมอบอำนาจให้บุคคลใดๆ ไปร้องทุกข์นั้นกฎหมายหาได้บังคับว่า ต้องทำเป็นหนังสือหรือไม่ เมื่อข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่าผู้เสียหายได้มอบหมายให้ อ. ไปร้องทุกข์เพื่อดำเนินคดีแก่ผู้กระทำ ความผิดคดีนี้จริง อ. ย่อมมีฐานะเป็นผู้แทนอื่นๆ ของโจทก์ร่วมที่จัดการแทนโจทก์ร่วมได้ตามนัย ป. วิ.อ.มาตรา 5(3) การร้องทุกข์สามารถกระทำได้ด้วยวาจาให้พนักงานสอบสวนบันทึกไว้ เมื่อเป็น การกระทำในขอบอำนาจ แม้หนังสือมอบอำนาจลงวันที่ภายหลัง ก็ไม่ทำให้ อ. ซึ่งมีอำนาจร้องทุกข์ แทนโจทก์ร่วมได้อยู่แล้วกลายเป็นผู้ที่ไม่มีอำนาจร้องทุกข์แทนโจทก์ร่วมไปได้แต่อย่างใด การร้อง ทุกข์จึงชอบด้วยกฎหมายแล้วตามมาตรา 123 วรรคสอง พนักงานสอบสวนและโจทก์ จึงมีอำนาจ สอบสวนและฟ้องคดีนี้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 8812/2555)

หุ้นส่วนผู้จัดการร้องทุกข์แทนห้างหุ้นส่วนจำกัดได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ตราสำคัญของ ห้างหุ้นส่วนจำกัดประทับในคำร้องทุกข์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 7429/2550)

มณฑลทหารบกที่ 31 ไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล จึงไม่อาจมีบุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทน ผู้เสียหายตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5 (3) ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1352/2544)

ลูกจ้างของบริษัทตำแหน่งผู้จัดการฝ่ายขายมีหน้าที่เพียงจำหน่ายสินค้าและเก็บรวบรวมเงินค่าสินค้าจากลูกค้าส่งบริษัทเท่านั้นย่อมมิใช่ผู้จัดการหรือผู้แทนนิติบุคคล ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5 (3) (คำพิพากษาฎีกาที่ 6328-6330/2531)

3.4.3.5 กรณีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 6 กล่าวคือ เป็นกรณีคดีอาญาเรื่องนั้นผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือเป็นคนวิกลจริตหรือคนไร้ความสามารถไม่มีผู้อนุบาล หรือบุคคลดังกล่าวไม่สามารถจะทำหน้าที่ได้ เช่นนี้ ญาติ หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องอาจร้องขอต่อศาลขอให้ตั้งเขาเป็นผู้แทนเฉพาะคดีได้

ตัวอย่างเช่น การร้องขอเป็นผู้แทนเฉพาะคดีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 6 จะต้องปรากฏว่าผู้เสียหายมีสภาพบุคคลเป็นผู้วิกลจริตและไม่มีผู้อนุบาลและมีชีวิตอยู่ด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 3432/2536, คำพิพากษาฎีกาที่ 1625/2532)

บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายก็อาจเป็นผู้แทนเฉพาะคดีตาม ป.วิ.อ.มาตรา 6 ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2958/2541)

3.4.4 บุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญา

ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 28 บุคคลผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา¹² ต่อศาลนั้น ได้แก่

- (1) พนักงานอัยการ
- (2) ผู้เสียหาย

3.4.4.1 “พนักงานอัยการ” ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 28(1)

ตามป.วิ.อ. มาตรา 2(5) "พนักงานอัยการ" หมายความว่า เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในกรมอัยการหรือเจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจเช่นนั้นได้

คำว่า "เจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจเช่นนั้นได้" เป็นการบัญญัติเพื่อเอาไว้เพราะการ “ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล” เป็นอำนาจของพนักงานอัยการตาม ป.วิ.อ. โดยตรงอยู่แล้ว แต่ในอดีตตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงฯ ก่อนมีการแก้ไข เคยบัญญัติให้ “ผู้ว่าคดี” มีหน้าที่เหมือนพนักงานอัยการและเคยมีคำพิพากษาฎีกาที่ 29/2513 วินิจฉัยว่า ผู้ว่าคดีศาลแขวงย่อมอยู่ในความหมายของคำว่า “พนักงานอัยการ” ด้วยแต่ปัจจุบันนี้ “ผู้ว่าคดี” ไม่มีอีกแล้ว

3.4.4.2 "ผู้เสียหาย" ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 28(2)

โดยหลัก คำว่า "ผู้เสียหาย" ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 28(2) ก็คือ "ผู้เสียหาย" ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 2(4) นั่นเอง ซึ่งอยู่ในความหมายเดียวกันประเด็นสำคัญคือ บุคคลใด จะมีอำนาจฟ้อง

¹² อรรถพล ใหญ่สว่าง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 9. หน้า 47 – 52.

คดีอาญาหรือไม่ จะต้องพิจารณาให้ได้เสียก่อนว่า บุคคลนั้น เป็น"ผู้เสียหาย" แล้ว หรือไม่ เพราะ หากปรากฏว่าบุคคลนั้น ไม่เป็นผู้เสียหาย ก็ย่อมไม่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล

ตัวอย่างเช่น นายคำเป็นบิดาของนายขาว ซึ่งเป็นผู้เสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิดฐานฉ้อโกงของนายแดง นายคำถึงแก่ความตายโดยไม่ได้ถูกทำร้ายถึงตายตาม ป.วิ.อ.มาตรา 5 (2) นายขาวในฐานะเป็นผู้สืบสันดานของนายคำจึงไม่มีอำนาจจัดการแทนนายคำฟ้องนายแดง เป็นจำเลยในความผิดฐานฉ้อโกงได้ เมื่อนายคำเพียงแต่ร้องทุกข์โดยยังไม่ได้ฟ้องคดีย่อมไม่ต้องด้วยบทบัญญัติ ป.วิ.อ.มาตรา 29 ที่นายขาวจะดำเนินคดีต่างนายคำ ผู้ตายต่อไปได้ นายขาวจึงไม่เป็นผู้เสียหายตาม ป.วิ.อ.มาตรา 2 (4) นายขาวไม่มีอำนาจฟ้องนายแดงเป็นจำเลยในความผิดฐานฉ้อโกง (คำพิพากษาฎีกาที่ 5112/2547)

3.4.4.2.1 อำนาจฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการและผู้เสียหาย

ข้อสำคัญ คือ อำนาจฟ้องคดีอาญาของบุคคล ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 28 (1)(2) นั้น ทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหาย จะต้องเข้าใจว่า ต่างก็มีอำนาจฟ้องคดีอาญาด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น แม้เป็นคดีเรื่องเดียวกัน จำเลยคนเดียวกัน หากผู้เสียหายฟ้องคดีแล้วย่อมไม่ตัดอำนาจพนักงานอัยการ ในการฟ้องคดีนั้นอีก และในทางกลับกัน แม้พนักงานอัยการฟ้องคดีแล้ว ย่อมไม่ตัดอำนาจผู้เสียหาย ในการฟ้องคดีนั้นอีกเช่นเดียวกัน เนื่องจากไม่มีกฎหมายห้ามไว้นั่นเอง

ตัวอย่างเช่น แม้พนักงานอัยการจะยื่นฟ้องจำเลยข้อหายกขอกแล้ว โจทก์ร่วมซึ่งเป็นผู้เสียหายก็มีอำนาจฟ้องจำเลยในข้อหาความผิดเดียวกันเป็นคดีใหม่ต่างหากได้ ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ และเมื่อศาลสั่งรวมพิจารณาคดีเข้าด้วยกันแล้วคดีของโจทก์ร่วมก็ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องอีกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (คำพิพากษาฎีกาที่ 4007-4008/2530)

3.4.4.2.2 การฟ้องคดีอาญามีการมอบอำนาจได้

ตามแนวคำพิพากษาฎีกาของไทย การฟ้องคดีอาญามอบอำนาจให้ฟ้องคดีแทนกันได้ ตรงนี้จะแตกต่างกับต่างประเทศที่ให้พนักงานอัยการเท่านั้นที่จะฟ้องคดีอาญาได้ เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาการมอบอำนาจจะไม่เกิดขึ้น

ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลหรือบุคคลธรรมดา ย่อมมอบอำนาจให้ฟ้องคดีอาญาแทนได้ เมื่อผู้เสียหายมอบอำนาจให้ฟ้องคดีอาญาแล้ว ผู้ที่รับมอบอำนาจก็ย่อมลงชื่อในฟ้องแทนโจทก์ได้ ไม่ขัดต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 (7) (คำพิพากษาฎีกาที่ 890/2503 ประชุมใหญ่)

เมื่อ อ. เป็นผู้จัดการของโจทก์ร่วมซึ่งเป็นนิติบุคคลยอมเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4), มาตรา 5(3) ในอันที่จะดำเนินการร้องทุกข์หรือ

ฟ้องร้องคดีอาญาคด้วยตนเองหรือมอบอำนาจให้บุคคลอื่นกระทำแทนได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2178/2524)

ข้อสังเกต การมอบอำนาจให้ร้องทุกข์ฟ้องคดี ถอนคดี ขอมความ โดยหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ไม่อาจมีการมอบอำนาจได้ ส่วนความเห็นและคำพิพากษาฎีกานั้น "ไม่เป็นกฎหมาย" ทั้งนี้ เนื่องประเทศไทยเราใช้ระบบประมวลกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ไม่ได้ใช้ระบบที่มีการนำคำพิพากษาของศาลมาเป็นกฎหมายหรือระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)

3.4.4.2.3 ผู้เยาว์ฟ้องคดีอาญาโดยลำพังไม่ได้

การฟ้องคดีอาญาของผู้เยาว์เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่ต้องกระทำโดยผู้แทนโดยชอบธรรม ถ้าไม่มีจะต้องดำเนินการตาม ป.วิ.อ.มาตรา 6 ผู้แทนโดยชอบธรรมจะให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ในเรื่องการฟ้องคดีอาญาไม่ได้ กล่าวคือ การฟ้องคดีอาญานั้น จะไม่นำหลัก ป.พ.พ. มาตรา 21 ที่บัญญัติว่า "ผู้เยาว์จะทำนิติกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน..." มาใช้บังคับกับการฟ้องคดีอาญา นั่นเอง

ตัวอย่างที่ 1 การฟ้องความเป็นกิจการอันหนึ่งผู้เยาว์จะทำเองไม่ได้ ต้องทำโดยผู้แทนโดยชอบธรรม ถ้ายังไม่มีต้องปฏิบัติตามมาตรา 6 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ส่วนทนายความนั้นหาใช้ผู้แทนเฉพาะคดีตามความหมายในมาตรา 6 นั้นไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1123/2479)

ตัวอย่างที่ 2 ผู้เยาว์จะเข้าเป็นโจทก์ร่วมได้ต้องกระทำโดยผู้แทนโดยชอบธรรม แต่ผู้เยาว์ขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ โดยมีได้ให้ผู้แทนโดยชอบธรรมจัดการแทน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5(1) ซึ่งศาลชั้นต้นสั่งอนุญาตนั้นมิได้เป็นไปตามบทบังคับอันว่าด้วยความสามารถของบุคคลตามกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 631/2538)

ตัวอย่างที่ 3 เด็กหญิงอายุ 14 ปี จะเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการได้ต้องกระทำโดยผู้แทนตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 3, มาตรา 5 และมาตรา 6 การที่เด็กหญิงอายุ 14 ปีขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ โดยความยินยอมของบิดาซึ่งศาลชั้นต้นสั่งอนุญาตนั้นมิได้เป็นไปตามบทบังคับอันว่าด้วยความสามารถของบุคคลตามกฎหมาย ศาลชอบที่จะสั่งให้แก้ไขความบกพร่องเสียก่อนตามนัยแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 56 วรรคสี่ ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 6 และมาตรา 15 (คำพิพากษาฎีกาที่ 567/2517)

3.5 การฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหาย ในศาลทหาร

การฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหายในศาลทหารไทย ระบบการดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร เป็นระบบกล่าวหา และหลักการดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร ก็ถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เช่นเดียวกับศาลยุติธรรม ซึ่งบุคคลผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาในศาลทหารเวลาปกติ คือ อัยการทหาร และผู้เสียหายพึงเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ส่วนผู้เสียหายซึ่งไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาในศาลทหาร ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 49 วรรคแรก

เหตุผลที่ศาลทหารให้สิทธิแก่ผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารฟ้องคดีอาญาในศาลทหารในเวลาปกติได้นั้นก็เป็นเหตุผลเช่นเดียวกับศาลยุติธรรม อันเนื่องมาจากแนวความคิดดั้งเดิมตั้งแต่สมัยโบราณที่ให้ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้ โดยถือว่าการฟ้องคดีอาญาในขณะนั้นเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายเนื่องจากผู้เสียหายเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำของผู้กระทำความผิด ซึ่งรัฐเองก็ยังไม่สามารถเข้ามาบีบบังคับในการควบคุมและรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ต่อมาเมื่อบ้านเมืองมีการพัฒนามากขึ้นความผิดอาญาจึงถือเป็นความผิดที่มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมและต่อรัฐ การควบคุมความสงบเรียบร้อยจึงเปลี่ยนแปลงไปโดยถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐแทน ดังนั้นจึงต้องมีอัยการทหารเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็น โจทก์ฟ้องทหารที่กระทำความผิด

ข้อพิจารณาที่สำคัญเกี่ยวกับการฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหาย คือ ผู้เสียหายที่จะมีสิทธิฟ้องคดีอาญาในศาลทหารได้จะต้องเป็นผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเท่านั้น ตรงจุดนี้จึงเป็นข้อแตกต่างจากการฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหายในศาลยุติธรรม เพราะคำว่า "ผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร" หมายถึง ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) หรือบุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทนดังบัญญัติไว้ในตามมาตรา 4, 5 และ 6 และต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 16 ด้วย

เหตุผลที่กำหนดไว้เช่นนั้น เนื่องมาจากหลักการที่ต้องมีศาลทหารและด้วยภาระหน้าที่ของทหารกล่าวคือ ทหารคือประชาชนส่วนหนึ่งซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติ ได้รับมอบหมายให้เป็นบุคคลที่มีหน้าที่ใช้อาวุธเพื่อปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงจำเป็นต้องควบคุมทางวินัยอย่างเข้มงวด ทั้งในเวลาสงบและมีศึกสงคราม กองทหารจะมีสมรรถภาพพร้อมรบและปฏิบัติหน้าที่ที่ดีได้ ย่อมขึ้นอยู่กับวินัยและขวัญของทหารเป็นสำคัญ จึงต้องอยู่ในวินัยมีขวัญดี เชื่อฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชา ต้องยึดถืออยู่เสมอว่าคำสั่งของผู้บังคับบัญชามีค่ายิ่งกว่าตัวทหาร ดังนั้นผู้บังคับบัญชาจึงต้องควบคุมดูแลตลอดจนต้องกวดขันวินัยของทหาร โดยใกล้ชิดไม่ว่ากองทหารจะไปปฏิบัติหน้าที่ในหรือนอกราชอาณาจักรและมีอำนาจลงทัณฑ์ได้ เพราะถือว่าเป็นผู้รับผิดชอบปกครอง

ทหารให้มีระเบียบวินัย เมื่อทหารกระทำผิดอาญาข่มเป็นการผิดวินัยด้วยเสมอ จึงจำเป็นที่ผู้บังคับบัญชาทหารจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวเพื่อที่จะได้ทราบสาเหตุของการกระทำผิด แล้วนำไปใช้แก้ไขการปกครองทหารให้มีระเบียบวินัยดีขึ้น¹³ ประกอบกับเหตุผลที่ว่าหากปล่อยให้บุคคลที่ไม่ใช่ทหารหรือไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารฟ้องคดีอาญาในศาลทหารได้แล้วก็อาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้ ดังข้อความที่ว่า "ศาลทหารจัดตั้งขึ้นไว้เนื่องด้วยการปกครองทัพบกโดยตรง ถ้าจะปล่อยให้ผู้ที่มิได้อยู่ในอำนาจศาลทหารเป็นโจทก์ได้แล้วก็จะเกิดความเสียหายด้วยประการต่าง ๆ เช่น อาจล่วงรู้ความลับในราชการทหารได้" ด้วยเหตุผลดังกล่าว ระบบศาลทหารจึงกำหนดให้บุคคลที่มีสิทธิฟ้องคดีในศาลทหารได้ คือ อัยการทหาร และผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

3.5.1 บุคคลผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา

ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 49 วรรคแรก บัญญัติว่า “ศาลทหารใน เวลาปกติให้อัยการทหารหรือผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา แต่ถ้าผู้เสียหายมิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารแล้ว ต้องมอบคดีให้อัยการทหารเป็นโจทก์” ดังนั้น บุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาในศาลทหารในเวลาปกติ ได้แก่ อัยการทหาร หรือผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

3.5.1.1 อัยการทหาร

อัยการทหาร หมายถึง ผู้ที่มีตำแหน่งอัยการทหาร รวมทั้งอัยการผู้ช่วยศาลทหารซึ่งเป็นผู้ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอนุมัติให้ฝึกหัดดำเนินคดีในศาลทหารได้ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 12 และกำหนดว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติจบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางกฎหมาย หรือเทียบได้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี

องค์กรทำหน้าที่กำกับดูแลอัยการทหารทางสายวิทยาการได้แก่ สำนักงานอัยการทหาร ส่วนอัยการทหารจะทำหน้าที่ฟ้องคดีในศาลทหารใดก็ขึ้นอยู่กับว่าอัยการทหารนั้นเป็นอัยการทหารของศาลทหารใด เช่น อัยการศาลทหารกรุงเทพมีอำนาจฟ้องคดีในศาลทหารกรุงเทพ อำนาจหน้าที่ของอัยการทหารบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 11 วรรคสอง ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยอัยการทหาร พ.ศ. 2499 ระเบียบราชการอัยการทหาร พ.ศ. 2501

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 11 วรรคสอง บัญญัติเกี่ยวกับคุณสมบัติพื้นฐานความรู้ และอำนาจหน้าที่ของอัยการทหารให้เป็นไปตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

¹³ ประทีป พัฒนธรรม. (2524). *การดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร*. กรุงเทพฯ: กรมพระธรรมนูญ. หน้า 1-2.

ส่วนข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยอัยการทหาร พ.ศ. 2499 ข้อ 5 ที่บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของอัยการทหาร มีดังนี้

(1) ตรวจสอบการสอบสวนคดีอาญา แล้วเสนอความเห็นต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง หรือสั่งการอย่างอื่นแล้วแต่กรณี

(2) เป็นโจทก์ฟ้อง และดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร

(3) ร้องขอศาลทหารที่มีอำนาจให้พิพากษาให้จำเลยคืนทรัพย์สิน ไร่ราคาทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหม ทดแทนความเสียหายให้แก่รัฐบาล ในกรณีที่จำเลยมีเจตนากระทำความผิดต่อทรัพย์สินนั้นโดยตรง

(4) ร้องขอศาลทหารที่มีอำนาจเกี่ยวกับการยึดทรัพย์สินจำเลยเพื่อชำระหนี้ ตามคำพิพากษาศาลทหาร ให้แก่รัฐบาล

(5) ตรวจสอบคดีอาญาทั้งปวงซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา

(6) สอบสวนเพิ่มเติม หรือจะสั่งให้ผู้มีหน้าที่สอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมก็ได้

(7) ออกหมายเรียกให้บุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือให้ส่งเอกสารวัตถุ หรือสิ่งอื่นใดที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานได้

(8) ส่งสำนวนการสอบสวนคดีอาญาให้พนักงานอัยการ เมื่อเห็นว่าคดีไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร และ แจ้งให้ผู้สอบสวนคดีนั้นทราบ

(9) ในคดีที่ศาลทหารชั้นต้นลงโทษบุคคลใดโดยลำพัง ถ้าศาลทหารกลางพิพากษาให้ปล่อยผู้นั้น เมื่อ อัยการทหารเห็นสมควรจะฎีกาก็ได้

(10) นอกจากนี้ให้มีอำนาจและหน้าที่อื่น ๆ ตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบซึ่งบัญญัติว่าเป็น อำนาจหน้าที่ของอัยการทหาร

สำหรับระเบียบราชการอัยการทหาร พ.ศ.2501 หรือเรียกย่อว่า “รอท.01” ได้กำหนดการปฏิบัติ หน้าที่ของอัยการทหารไว้ตั้งแต่ข้อ 3 ถึงข้อ 28 จึงขอยกตัวอย่างพอสังเขปดังนี้

ข้อ 5 (2) กำหนดแนวทางการตรวจสอบสำนวนไว้ว่า “...ให้พิจารณาว่าเป็นคดีอยู่ในอำนาจศาลทหารหรือไม่ ถ้าปรากฏว่าเป็นคดีในอำนาจศาลทหารให้รายงานการคดีเสนอผู้บังคับบัญชาสั่งให้ส่งสำนวนการสอบสวนคืน ดังนี้

(1) ถ้าสำนวนการสอบสวนนั้นพนักงานสอบสวนส่งมาก็ให้คืนพนักงานสอบสวน เพื่อให้ส่งไปยัง พนักงานอัยการ

(2) ถ้าสำนวนนั้นพนักงานอัยการส่งมา โดยมีความเห็นว่าคดีนี้อยู่ในอำนาจศาลทหาร แต่อัยการทหาร เห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ก็ให้เสนอผู้บังคับบัญชาสั่งให้อัยการทหารส่งสำนวนคืนไปให้พนักงานอัยการ ดำเนินคดี...”

อย่างไรก็ดี แม้พนักงานอัยการจะมีความเห็นยืนยันว่าเป็นคดีอยู่ในอำนาจศาลทหาร และจะส่งสำนวนกลับคืนมายังอัยการทหารเพื่อให้ดำเนินคดีนั้นอีกไม่ได้ เพราะต้องห้ามตาม พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 50 ซึ่งเมื่อพิจารณาบทบัญญัติแห่งมาตรานี้ ประกอบกับมาตรา 15 ด้วยแล้ว แม้พนักงานอัยการจะเห็นว่าเป็นคดีอยู่ในอำนาจศาลทหารก็จะต้อง พ้องยังศาลยุติธรรม เพราะจะส่งสำนวน กลับคืนมายังอัยการทหารไม่ได้ และเมื่อศาลยุติธรรมรับ พ้องไว้แล้ว แม้จะปรากฏตามทางพิจารณาในภายหลัง ว่าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ศาล ยุติธรรมก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปได้

(3) ถ้าเป็นสำนวนที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารส่งมา ก็ให้เสนอผู้บังคับบัญชาสั่งให้ส่งสำนวน คืนหน่วยที่ส่งมา เพื่อดำเนินการต่อไปตามควรแก่กรณี

มีข้อสังเกตว่า แม้พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 47 วรรคสอง จะบัญญัติ ให้ถือว่าการสอบสวนซึ่งสอบสวนโดยนายทหารพระธรรมนูญ หรืออัยการทหาร หรือ นายทหารสัญญาบัตรที่ ผู้บังคับบัญชาสั่งให้สอบสวนเป็นการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญาที่ตามแต่ บทบัญญัติดังกล่าว ให้ถือว่ามี การสอบสวนคดีนั้น โดยถูกต้องตาม กฎหมายและดำเนินคดีอาญาในศาลทหารได้ เท่านั้น มิใช่ว่าสำนวนการสอบสวนนั้นจะส่งไป ดำเนินคดีในศาลยุติธรรมได้ ดังนั้น เมื่ออัยการทหารพิจารณา แล้วว่าสำนวนที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร สอบสวนส่งมานั้น ปรากฏว่าเป็นคดีไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารก็ต้องเสนอ ผู้บังคับบัญชาสั่งให้ส่ง สำนวนคืนหน่วยที่ส่งมาเพื่อดำเนินการตามควรแก่กรณี โดยหน่วยอาจดำเนินการ ประการใด ๆ ให้ พนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายทำการ สอบสวนคดีนั้น และส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีในศาลพลเรือนต่อไป

ข้อ 5 (3) กำหนดว่า “...เมื่อพิจารณาเห็นว่าคดีอยู่ในอำนาจศาลทหารแห่งนั้น ให้อัยการ ทหารตรวจ สำนวนการสอบสวนว่ามีพยานหลักฐานสมบูรณ์พอหรือไม่ ถ้าพอก็ให้รายงานคดีเสนอ ความเห็นต่อ ผู้บังคับบัญชาเพื่อพิจารณาสั่งคดี ถ้าพยานหลักฐานยังไม่สมบูรณ์ก็ให้ติดต่อหรือจัดให้ ได้มาซึ่งพยานหลักฐานเพิ่มเติม” เมื่ออัยการทหารเห็นว่าคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารแห่งนั้น ต้อง ตรวจสำนวนการสอบสวนว่ามีพยานหลักฐานสมบูรณ์พอหรือไม่ กล่าวคือ พยานหลักฐานพอจะ พ้องและไม่พ้องนั่นเอง ถ้าหากเห็นว่า พยานหลักฐานพอสั่งคดีได้แล้ว ก็มีความเห็นควรสั่งฟ้องหรือ สั่งไม่ฟ้องต่อไป

ข้อ 7 การรายงานการคดี มีหลักว่าให้อัยการทหารรายงานการคดีต่อผู้บังคับบัญชาตาม แบบ ธน.56 ภายใน 7 วัน เว้นแต่กรณีจำเป็น เช่น จะขาดอายุความ ต้องรายงานโดยด่วน หรือ ถ้าคดี ไດรายงานไม่ทันก็ให้ รายงานเหตุขัดข้องต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อส่งขยายเวลาเป็นคราว ๆ ตามความ จำเป็น หรือรายงานการคดีนั้น ต้องมีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายให้ผู้บังคับบัญชาเข้าใจได้ โดยมี

รายละเอียดเกี่ยวกับสำนวนการสอบสวนว่ามาจากที่ใด เมื่อใด ผู้ใดกล่าวหาว่าใครกระทำผิดฐานใด วันเวลากระทำผิดและสถานที่เกิดเหตุ พยานหลักฐาน ตามท้องสำนวนโดยสังเขป สรุปข้อเท็จจริง และมีความเห็นควรฟ้องฐานใดหรือไม่ เพราะเหตุใด

ข้อ 10 การสั่งคดี มีหลักว่า

(1) อัยการทหารของศาลทหารกรุงเทพ ให้เสนอรายงานการคดีต่อหัวหน้าอัยการทหารเป็นผู้พิจารณาสั่งคดี ถ้ามีความเห็นควรสั่งฟ้องก็ให้เสนอร่างฟ้องไปด้วยเพื่อให้หัวหน้าอัยการทหาร มีโอกาสตรวจแก้ร่างฟ้องได้

(2) อัยการทหารแห่งอื่นให้เสนอรายงานการคดีตรงต่อผู้บังคับบัญชาเป็นผู้พิจารณาสั่งคดี

ในกรณีที่ผู้บังคับบัญชาสั่งคดีแย้งความเห็นของอัยการทหาร ให้รีบส่งสำนวนพร้อมกับความเห็นที่แย้งกัน ไปยังเจ้ากรมพระธรรมนูญเพื่อชี้ขาด แต่ถ้าคดีจะขาดอายุความหรือมีเหตุอย่างอื่นอันจำเป็นจะต้องรีบฟ้อง ก็ให้ฟ้องคดีนั้นตามความเห็นของอัยการทหารหรือผู้บังคับบัญชาของอัยการทหารแล้วแต่กรณีไปก่อน

ในกรณีที่ผู้บังคับบัญชาสั่งคดีตามมาตรา 8 และมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายอาญาทหารแย้ง ความเห็นของอัยการทหาร ไม่ต้องส่งสำนวนพร้อมกับความเห็นที่แย้งกันไปยังเจ้ากรมพระธรรมนูญเพื่อชี้ขาด

(3) ถ้าปรากฏว่าผู้มีอำนาจสั่งคดียังสั่งคดีไม่ครบถ้วนทุกข้อหาที่เสนอ ให้อัยการทหารดำเนินการให้ผู้มีอำนาจสั่งคดีพิจารณาสั่งการให้ครบถ้วน

จากบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสั่งคดีของอัยการทหารนั้น อัยการทหารไม่มีอำนาจในการสั่งคดีได้โดยตรง มีแต่เพียงอำนาจในการทำความเข้าใจในทางคดีเท่านั้นว่าเห็นควรจะสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องอย่างไร เมื่อทำความเข้าใจในทางคดีแล้วก็จะเสนอให้ผู้บังคับบัญชาของอัยการทหารเป็นผู้สั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องต่อไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าอัยการทหารอยู่ในศาลทหารใดด้วย เช่น ถ้าเป็นอัยการทหารกรุงเทพ ผู้มีอำนาจสั่งคดีก็คือ หัวหน้าอัยการทหาร ส่วนสำนวนการสอบสวนที่ส่งมายังอัยการทหาร ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่ามี 2 ทาง คือ จากพนักงานสอบสวนและจากฝ่ายทหาร การสอบสวนของนายทหารพระธรรมนูญ หรืออัยการทหาร หรือนายทหารชั้นสัญญาบัตรซึ่งผู้บังคับบัญชาสั่งให้ทำการสอบสวนตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 47 ผู้บังคับบัญชาที่สั่งให้ทำการสอบสวนนั้นต้องเป็นผู้บังคับบัญชาทั้งของผู้สอบสวนและผู้ต้องหาด้วย สำนวนสอบสวนที่ฝ่ายทหารสอบสวนก็ต้องส่งให้อัยการทหารก่อนวันครบกำหนดควบคุมตัวอย่างน้อย 7 วัน เช่นกัน เมื่ออัยการทหารรับสำนวนการสอบสวนมาแล้วไม่ว่าจะส่งมาจากพนักงานสอบสวนหรือฝ่ายทหารก็ตาม ให้อัยการทหารพิจารณาและตรวจสอบสำนวนในการ

พิจารณาของอัยการทหารว่า คดีนั้นเป็นคดีอยู่ใน อำนาจศาลทหารหรือไม่ให้พิจารณาตรวจสอบว่า ส่วนคดีนั้นอยู่ในอำนาจศาลทหารตามกฎหมายใด เช่น ตามกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลทหารฯ หรือคำสั่งของคณะปฏิวัติ และเป็นคดีใช้กฎหมายการศึกษาหรือคดีปกติ นอกจากนี้ให้ตรวจสอบด้วยว่า อยู่ในเขตอำนาจของอัยการทหารแห่งนั้น ๆ จะดำเนินการได้หรือไม่ ในเรื่องของการเปรียบเทียบ ในศาลทหารนั้น เฉพาะส่วนที่พนักงานสอบสวนส่งมาเท่านั้น ถ้าความผิดของผู้ต้องหาอยู่ใน อำนาจที่จะทำการเปรียบเทียบได้ตามกฎหมาย ซึ่งข้อตกลงระหว่างกระทรวงกลาโหมกับ กระทรวงมหาดไทย เรื่อง การปฏิบัติและประสานงานเกี่ยวกับกรณีทหารเป็นผู้เสียหาย หรือเป็นผู้ต้องหาในความผิดอาญา พ.ศ. 2498 อัยการทหารย่อมมีอำนาจเสนอความเห็นต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อสั่งให้ส่งสำนวนการสอบสวนคดีนั้นไปให้พนักงานสอบสวนทำการเปรียบเทียบ หรือจะเสนอ ขอให้ ผู้บังคับบัญชาสั่งลงทัณฑ์ทางวินัยก็ได้ แต่ถ้าหากเป็นสำนวนที่ฝ่ายทหารทำการสอบสวน แล้ว แม้ว่าความผิดของผู้ต้องหาจะอยู่ในหลักเกณฑ์ที่เปรียบเทียบได้ อัยการทหารก็ไม่มีอำนาจที่จะ ส่งสำนวนไปให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารที่ทำการสอบสวนทำการเปรียบเทียบคดีนั้นได้ เนื่องจาก สำนวนการสอบสวนที่สอบสวนโดยฝ่ายทหารนี้ ผู้สอบสวนต้องเสนอให้ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลทหาร หรือเสนอให้ลงทัณฑ์ผู้ต้องหาทางวินัยเท่านั้น ดังนั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมิใช่พนักงานสอบสวน ผู้มีอำนาจเปรียบเทียบคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

3.5.1.2 ผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

“ผู้เสียหาย” ตามบทวิเคราะห์ศัพท์ มาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา หมายความว่า บุคคลที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้ง บุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6

บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร หมายถึง บุคคลตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ ธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 16 ดังนั้น “ผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร” จึงหมายถึง ผู้เสียหายที่ กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) มาตรา 4, 5 และ 6 ประกอบกับต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารด้วย ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญ ศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 16 (1) - (8) ซึ่งได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้

(1) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ ความหมายของนายทหารชั้นสัญญาบัตร คือ ผู้ ซึ่งได้รับยศทหารตั้งแต่ร้อยตรี เรือตรี หรือเรืออากาศตรีขึ้นไป และหมายความตลอดถึงผู้ซึ่งได้ว่าที่ ในยศชั้นนั้น ๆ ด้วย ตามข้อบังคับทหารว่าด้วยการแบ่งประเภทนายทหารสัญญาบัตร มาตรา 1 ข้อ 1 ส่วนความหมายของ นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการก็คือ นายทหารสัญญาบัตรที่อยู่ในประเภท นายทหารประจำการ ตามข้อบังคับทหารดังกล่าวมาตรา 1 ข้อ 2 (1) ซึ่งก็จะต้องเป็นข้าราชการทหาร

มีตำแหน่งหน้าที่ตามอัตราการจัด โดยได้รับเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินเดือน ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2497

(2) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการเฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับ ตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ คือ นายทหารชั้นสัญญาบัตรที่มีได้เป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับทหารว่าด้วยการแบ่งประเภทนายทหารสัญญาบัตร มาตรา 1 ข้อ 2 (2), (3), (4), (5) และ (6) ซึ่งได้กำหนดไว้ 5 ประเภท คือ นายทหารนอกกอง นายทหารพิเศษ และ ผู้บังคับการพิเศษ นายทหารกองหนุน นายทหารนอกราชการ และนายทหารพันราชการ แต่ทั้งนี้ นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ จะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ได้ก็ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขว่าได้กระทำผิดต่อ คำสั่งหรือข้อบังคับ ตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร

(3) นายทหารชั้นประทวนและพลทหารกองประจำการ หรือประจำการ หรือบุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการ

(3.1) นายทหารประทวนประจำการ มีลักษณะเช่นเดียวกับนายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการตาม มาตรา 16 (1) กล่าวคือ เป็นข้าราชการทหารมีตำแหน่งหน้าที่ตามอัตราการจัด โดยได้รับเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินเดือน แต่มียศทหารต่ำกว่านายทหารชั้นสัญญาบัตร ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2497

(3.2) นายทหารประทวนกองประจำการ คือ บุคคลที่เข้ารับราชการตามพระราชบัญญัติรับราชการ ทหาร พ.ศ. 2497 โดยได้รับยศเป็นนายทหารประทวนในระหว่างที่รับราชการยังไม่ครบกำหนด ซึ่งตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 มาตรา 9 บัญญัติให้รับราชการในกองประจำการมีกำหนดสองปี ซึ่งตามปกติก็จะได้แก่พลทหารกองประจำการที่มีความดีความชอบจนได้รับการแต่งตั้งยศทหารเป็นนายสิบ ขณะที่ยังรับราชการไม่ครบกำหนดสองปี

(3.3) พลทหารกองประจำการ ได้แก่ ทหารกองเกินที่เข้ารับราชการเป็นทหารกองประจำการโดยขึ้นทะเบียนกองประจำการแล้วและได้รับราชการในกองประจำการจนกว่าจะได้ปลดจากกองประจำการ ตามความหมายที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 มาตรา 4 (3) ซึ่งอาจเข้ากองประจำการด้วยการสมัครเข้ามาหรือผ่านการตรวจเลือกโดยจับใบดำใบแดงก็ได้

(3.4) พลทหารประจำการ ได้แก่ ทหารที่ไม่มียศทหาร แต่ก็ถือเป็นข้าราชการทหาร เพราะได้รับเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินเดือนซึ่งเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “พลอาสาสมัคร” ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2497 มาตรา 12 ทวิ (2) สำหรับพลอาสาสมัครนั้น ตามปกติแล้วมีตำแหน่งอัตราที่จะบรรจุได้ก็เฉพาะแต่ตำแหน่งสารวัตรทหารหรือตำแหน่งผู้คุมในเรือนจำทหาร

(3.5) บุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร ได้แก่ ทหารกองเกิน ทหารกองหนุน และทหารกองประจำการเท่านั้น แต่เนื่องจากทหารกองประจำการ ได้บัญญัติไว้แล้วในอนุมาตรา 3 นี้ และทหารกองเกินก็มีบัญญัติไว้ในอนุมาตรา 5 ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป ดังนั้น จึงยังคงเหลือเฉพาะทหารกองหนุนที่จะอยู่ในความหมายของบุคคลประเภทนี้ ตามปกติทหารกองหนุน ก็คือ บุคคลพลเรือน เพราะไม่ได้อยู่ในปกครองบังคับบัญชาของฝ่ายทหาร แต่ทหารกองหนุนก็มีหน้าที่เข้ารับราชการทหารในการเรียกพลเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาการหรือเพื่อทดลองความพร้อมพร้อมและในการระดมพล ตามพระราชบัญญัติรับราชการทหารฯ มาตรา 36 วรรคแรก ดังนั้น เมื่อทหารกองหนุนได้เข้ารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ในการดังกล่าวแล้วก็จะต้องตกอยู่ในบังคับบัญชาของฝ่ายทหารเมื่อได้กระทำความผิด ก็ถือว่าอยู่ในฐานะที่เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามความหมาย แห่งอนุมาตรา 3 นี้

(4) นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด ซึ่งอันที่จริงแล้วกระทรวงกลาโหมมิได้กำหนดว่า อย่างไรจึงจะเรียกได้ว่าเป็นนักเรียนทหารกระทรวงกลาโหมกำหนดไว้ แต่ในเรื่องของโรงเรียนทหาร ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วย โรงเรียนทหาร พ.ศ. 2497 ข้อ 5 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมครั้งหลังสุด โดย ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยโรงเรียนทหาร (ฉบับที่ 14) พ.ศ.2534 ข้อ 3 ได้กำหนดไว้ว่าโรงเรียนทหาร มีดังนี้ คือ

- 1) โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
- 2) โรงเรียนนายเรือ
- 3) โรงเรียนนายเรืออากาศ
- 4) โรงเรียนแผนที่ ของกรมแผนที่ทหาร
- 5) วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า
- 6) โรงเรียนเตรียมทหาร
- 7) โรงเรียนประจำเหล่าชั้นนักเรียนนายสิบ
- 8) โรงเรียนนายสิบทหารบก
- 9) โรงเรียนจำ
- 10) โรงเรียนจำอากาศ

แม้ว่ากระทรวงกลาโหม จะไม่ได้กำหนดว่านักเรียนทหาร ได้แก่บุคคลเช่นใดบ้างก็ตาม แต่ไว้ในข้อบังคับกระทรวงกลาโหมดังกล่าว ได้เรียกผู้ที่เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนทหารว่านักเรียนทหาร ดังนั้น นักเรียนทหารตามความในมาตรา 16 (4) ก็จะต้องหมายถึงผู้ที่เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนทหารที่กระทรวงกลาโหมได้กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ตามนักเรียนทหารนั้นถึงแม้จะได้

กำหนดไว้ให้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารก็ตาม หากได้กระทำผิดในขณะที่อายุยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์แล้ว ก็จะต้องถูกดำเนินคดีใน ศาลเยาวชนและครอบครัว

(5) ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้ เพื่อเข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหาร

ในการที่ทหารกองเกินถูกเข้ากองดังกล่าว นั้น ตามปกติเมื่อทหารกองเกินได้รับการตรวจเลือกเข้ากองประจำการแล้ว ทางอำเภอก็จะออกหมายนัดกำหนดวันเวลานัดให้ไปที่อำเภอ และเมื่อถึงกำหนดนัดทางอำเภอก็จะนำตัวทหารกองเกินทุกรายที่ไปรายงานตัว ส่งต่อไปให้จังหวัดทหารบกดำเนินการขึ้นทะเบียนกองประจำการซึ่งทางจังหวัดทหารบกจะดำเนินการจัดแบ่งทหารกองเกินเข้ารับราชการตามหน่วยทหารต่าง ๆ ตามที่กองทัพแต่ละกองพันต้องการและทางหน่วยทหารที่ทหารกองเกินจะต้องเข้าไปอยู่ในสังกัดนั้น ก็จะจัดเจ้าหน้าที่ไปรับตัวทหารกองเกินดังกล่าว ไปอีกทอดหนึ่ง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะเสร็จสิ้นภายในวันเดียวกัน

(6) พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหารหรือกระทำผิดอย่างอื่น เฉพาะในหรือบริเวณที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน เรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

บุคคลพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร ซึ่งจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารได้ก็แต่เฉพาะคดีที่ได้กระทำผิดตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดโดยกฎหมายถือเอาประเภทของคดีกับพื้นที่ที่กระทำความผิดมาเป็นตัวกำหนด กล่าวคือ พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหารจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารได้ดังนี้ คือ

- 1) ได้กระทำผิดในหน้าที่ราชการทหาร โดยไม่จำกัดพื้นที่ว่ากระทำความผิด ณ ที่ใด
- 2) ได้กระทำผิดทางอาญาใด ๆ ก็ตามที่มีได้เกี่ยวข้องกับหน้าที่ราชการทหาร แต่จำกัดพื้นที่ที่กระทำความผิด โดยผู้กระทำความผิดได้กระทำเฉพาะในอาคาร ที่ตั้งหน่วยทหารที่พักร้อน ที่พักรวม หรือในบริเวณสถานที่ ดังกล่าว ซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ตลอดจนในเรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ใน ความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหารตามความหมายของมาตรา 16 (6) นั้น ได้แก่

1) ข้าราชการกลาโหมพลเรือน ได้แก่ บุคคลที่เข้ารับราชการทหารตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2497 แต่ยังไม่ได้รับการแต่งตั้งยศหรือมีขณะนั้นก็ขาดคุณสมบัติที่จะได้รับการแต่งตั้งยศ

2) ลูกจ้างประจำ ได้แก่ บุคคลที่ได้รับการบรรจุเข้ามาสังกัดในราชการทหาร ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยลูกจ้างประจำ พ.ศ.2528 ซึ่งมีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ตามหลักเกณฑ์ที่ระบุไว้ใน คำสั่งกระทรวงกลาโหม ที่ 798/2528 ลงวันที่ 16 กันยายน 2528

3) ลูกจ้างชั่วคราว ได้แก่ บุคคลที่ได้รับบรรจุเข้ามาทำงานในส่วนราชการของกระทรวงกลาโหม เป็นการชั่วคราว มีระยะเวลาการจ้างไม่เกินหนึ่งปีงบประมาณ

ทั้งลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว ต่างก็อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับบัญชาทหาร โดยจะต้องปฏิบัติงานที่เป็นงานของทางราชการทหาร จึงถือได้ว่าเป็นบุคคลพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร

กรณีที่ลูกจ้างผู้นั้นเป็นชาวต่างประเทศ ที่กองทัพเรือ หรือกองทัพอากาศจางเข้ามาในลักษณะสัญญาจ้างแรงงานในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้เป็นที่ปรึกษา หรือกำกับดูแลให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องโรงงานผลิตอาวุธ ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีระบบสื่อสารดาวเทียม ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ที่ใช้ในเรือรบรุ่นใหม่ กรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ถูกจ้างมาดังกล่าวนี้ มิใช่บุคคลพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เนื่องจากไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับบัญชาฝ่ายทหาร เพียงแต่จะต้องปฏิบัติในทางการที่จ้างตามสัญญาจ้างเท่านั้น หากต้องปฏิบัติงานอยู่ในที่ตั้งหน่วยทหารและได้กระทำผิดทางอาญาขึ้นมา ก็จะต้องถูกดำเนินคดีในศาลยุติธรรม

4) อาสาสมัครทหารพราน ที่เรียกชื่อย่อว่า “อ.ส.ท.พ.” ถือว่าเป็นบุคคลพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เพราะได้รับการบรรจุเข้ามาเช่นเดียวกับการบรรจุลูกจ้างชั่วคราวมีตำแหน่งหน้าที่ในหน่วยทหารพรานที่ต้นสังกัด ตามปกติแล้วหน่วยทหารพรานแต่ละหน่วยจะประกอบด้วยทหารประจำการส่วนหนึ่ง และอาสาสมัครทหารพรานอีกส่วนหนึ่ง

อาสาสมัครทหารพราน ได้รับการบรรจุเข้ามาโดยได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบกระทรวงการคลัง ว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนอาสาสมัครทหารพราน พ.ศ.2527

สำหรับคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการบรรจุเข้ามาเป็นอาสาสมัครทหารพรานก็จะต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในคำสั่งกองทัพบก (เฉพาะ) ที่ 148/11 ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2522

(7) บุคคลซึ่งต้องขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย

บุคคลดังกล่าวเช่นบุคคลที่ต้องถูกจำคุกฐานละเมิดอำนาจศาลตามคำสั่งของศาลทหาร ได้กระทำผิดอาญาขณะต้องโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำทหาร ผู้ที่ถูกกักตัวไว้เพื่อสอบถามตามพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก มาตรา 15 ทวิ พยานที่ถูกออกหมายจับและถูกจับตัวมาได้ โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้กักขังไว้ก่อนเข้าเบิกความในศาลทหาร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 111 (2) เมื่อได้กระทำผิดขณะที่ถูกกักขัง

(8) เชลยศึก หรือชนชาติศัตรูที่อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารซึ่งเป็นอนุมาตราสุดท้าย ของบทบัญญัติที่ว่าด้วยบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

“เชลยศึก” คือ ราชศัตรูหรือข้าศึก ที่ฝ่ายทหารของเราจับตัวมาได้จากการสู้รบ

“ชนชาติศัตรู” ได้แก่ ชนชาติแห่งรัฐที่เป็นศัตรูหรือมีกรณีพิพาทกับรัฐบาลของเรา อาจะยังไม่ถึงขั้นสู้รบกัน อาจะอยู่ในขั้นที่ตัดสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันก็ได้

ตัวอย่างเช่น หลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกในประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 รัฐบาลของเราอยู่ในสภาพถูกบีบบังคับให้ต้องร่วมเป็นฝ่ายเดียวกับกองทัพญี่ปุ่น

ในการฟ้องคดีของผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามพระราชบัญญัติ ธรรมนูญศาล ทหาร พ.ศ. มาตรา 49 จะเหมือนกับผู้เสียหายในศาลยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 กล่าวคือ มีสิทธิฟ้องคดีด้วยตนเอง หรือจะมอบคดีให้อัยการทหารฟ้องคดีให้ก็ได้ ซึ่งการฟ้องคดีของผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับอัยการทหาร เป็นอิสระและเป็นเอกเทศ ดังนั้น การดำเนินการฟ้องคดีและขั้นตอนต่าง ๆ จึงเหมือนกับการฟ้องคดีในศาลยุติธรรม